

שער רביעי:

ש ו פ ר י ה ד י ע ק ב

[לזכר מורנו רבי יעקב רוזנהיים זצ"ל,
מייסד ונשיא, אגודת ישראל" העולמית,
אשר גוע ויאסף אל עמיו זקן ושבע-ימים
ביום ח' מרחשון, שנת תשכ"ו לפ"ק]

זה ספר תולדות אדם

מאת: הרב יצחק מאיר לוין

אשר תחמך

כל זמן שרעיון „אגודת ישראל” ירחף בעולמנו — ואנו מאמינים שהרעיון הזה יהא קיים עד ביאת משיח צדקנו, כדברי המדרש: „נעשו בני ישראל אגודה אחת מיד הם נגאלים” — נזכור את מייסדה, מחוללה והוגה הדעות של אגודת-ישראל, מורנו ר' יעקב רוזנהיים זצ"ל.

בהיזכרנו בשנותינו הצעירות, עת רעיון אגודת-ישראל ליכד את כולנו ונתן לנו תוכן בחיינו, ידענו אז וכך יודעים היום בכל מקום, כי רבי יעקב רוזנהיים ואגודת-ישראל הם היינו הך, כחטיבה אחת, ולא ניתן להפריד ביניהם.

אין שיעור לעמל וליגיעה שהשקיע ר' יעקב רוזנהיים באגודת-ישראל בכל הזמנים. בעבודתו למען אגודת-ישראל עשה הכל אך ורק לשם-שמים, כשם שהוא עצמו כולו היה לשם-שמים, ללא שום פניות.

אגודת-ישראל, במשך זמן קיומה, עשתה גדולות ונצורות ואין לתאר זאת במלים; היא הצילה מאות אלפי נפשות לתורה וליראת שמים והצילה דורות שלמים. בתקופות הקשות והנוראות של בלבול המוחות והנסיונות הקשים, חידש ר"י רוזנהיים לעמנו ונתן לדור הצעיר והמבוגר, רעיון אשר באמצעותו אפשר היה להחזיק מעמד בכל התקופות הקשות הללו.

אמרתי: רבי יעקב רוזנהיים חידש. אבל לאמיתו של דבר אין אגודת-ישראל דבר חדש, אלא רעיון ישן-נושן מאותו זמן שאבותינו ואבות-אבותינו עמדו על הר סיני ושמעו את „אנכי ה' אלקיך”. לאחר אלפי שנות גלות נחוצה היתה התחדשות להחזרת עטרה ליושנה, וזה היה רעיונה של אגודת-ישראל ובוה נטל רבי יעקב רוזנהיים חלק בראש.

הרוח החיה מראשית אגודת-ישראל

בשנת תרס"ט התקיימה אסיפת ההכנה הראשונה של אגודת-ישראל בהמבורג ובה השתתפו כ"ק מו"ח וצוק"ל הרבי מגור, הגאון ר' חיים סולובייצ'יק מבריסק, הגאון ר' אליעזר רבינוביץ ממינסק, הגאון ר' אליעזר גורדון מטלז, הגאון ר' חיים עוזר גרודזנסקי מוילנה, אאמו"ר זצ"ל הגאון מבנדין, וכמובן גאוני גרמניה כמו הגאון ר' שלמה זלמן ברויאר מפרנקפורט, הגאון ר' יצחק-אייזיק הלוי מהמבורג שהיה ממייסדי אגודת-ישראל, וכן גם נציגי יהדות התורה בעולם כולו, וכבר שם היה ר' יעקב רוזנהיים הרוח החיה.

ר"י רוזנהיים היה פעמים רבות בוורשה, ושתי הפעמים הראשונות היו בתרע"ג ובתרע"ד, ומאז היתה לי הזכות להכירו ולעבוד עמו במשך כל התקופה, והיתה בינינו אהבה וידידות אמת, קשר אמיץ ועבודה משותפת ממש. לא עשיתי שום דבר בלי תיאום עם דעתו, וגם הוא עשה כן, ובדרכי באגודת-ישראל למדתי הימנו הרבה מאוד.

בי"ב סיון שנת תרע"ב התכנסה אסיפת היסוד של אגודת-ישראל בקטוביץ. ר' יעקב רוזנהיים היה הנואם המרכזי. נאום היסוד שלו הפך מכבר לנכס היסטורי של יהדות התורה. גם אם אנו קוראים אותו כיום, מוצאים בו רוח חיה ורעננה, כאילו נאמר רק עתה.

כיצד היתה עבודתו בוועידה הראשונה של אגודת-ישראל? הוא עמד בקשר עם צירי כל הארצות, עם כל גדולי ישראל ובראשם הגאון ר' חיים סולובייצ'יק מבריסק. הוא עבד על כל פרט ופרט, תיאם וגייש בין כל אי-ההבנות, השקיע כל כוחותיו ליישר הדורים. ביום עבד ובלילה היה ער ופועל מתוך דאגה, שהכל יהיה מוכן ומודפס למחרת היום.

גדול היה כוחו של רוזנהיים בניסוח דברים ובהבעת רעיונות. ניקח לדוגמה רק קטע אחד מגאומו לפני 56 שנה בקטוביץ:

„התורה חדלה למעשה לצערנו להיות הנקודה המרכזית של כלל ישראל כולו, וזאת היא על כן משמעותה של אגודת-ישראל, לעורר לתחיה את גוף כלל ישראל, שזה מאה שנה נשדדה ממנו נשמתו, להחזיר לו נשמת חייו, להבריא את כל אבריו למען יוכלו לפעול בהתאם לצו נשמתו“.

ואמר בכל הזדמנות, כי „רעיון אגודת-ישראל הוא, שהתורה היא הנשמה המארגנת של עם ישראל“.

חלקו ביסוד אגודת-ישראל בפולין

מאז ועידת קטוביץ התפתחה אגודת-ישראל ונעשו כל ההכנות לקיים את הכנסיה הגדולה הראשונה בשנת תרע"ד, אבל פרצה אז מלחמת-העולם הראשונה והתכנית לא יצאה לפועל בזמן. אולם גם בעיצום ימי המלחמה לא פסק ר"י רוזנהיים לפעול. בתרע"ה בא בראש משלחת של אגודת-ישראל לוורשה, שבתוכה היו הרב ד"ר פנחס כהן ז"ל, מר זיגמונד פרנקל ז"ל ומר אברהם הירש ז"ל. כבר אז ראו אותו כאיש חי ורב-פעלים. הוא עשה כל דבר במרץ לא-ישוער. מיד לאחר-מכן שלח לוורשה את הרב ד"ר כהן ז"ל ואת הרב ד"ר עמנואל קרלבוך ז"ל ושניהם עשו בפולין גדולות ונצורות בכל השטחים. פעלו בשטח החינוך, צדקה וחסד, ובעיקר גטלו חלק בהקמת אגודת-ישראל והשתתפו באסיפה הראשונה שלה בוורשה בשנת תרע"ו.

הם יסדו עתון בשם „דאס אידישע ווארט" שהיה לשם ולתפארת וכך נתנו פה ליהדות החרדית. כל זה בא מיזמתו של ר"י רוזנהיים, הוא עמד מאחוריהם, גייס את הכספים, ובכלל הכל נעשה תוך התיעצות איתו. פעולות אלו הן שנתנו את הדחיפה הראשונה להקמת אגודת-ישראל בפולין.

אחרי המלחמה העולמית הראשונה, בשנת תרע"ט, התקיימה בשווייץ ועידה עולמית של אגודת-ישראל. שוב היה רוזנהיים הראש והראשון בוועידה. באותו זמן, מאחר שגרמניה היתה שרויה במלחמה, הועבר המשרד הראשי של אגודת-ישראל לציריך שבשווייץ, אבל גם שם התנהלה העבודה בהתאם להוראות מפורטות שנתקבלו מר"י רוזנהיים מפרנקפורט-דמיין.

סיפוק רב שאב ר"י רוזנהיים מהקמתה והרחבתה של אגודת-ישראל בפולין, ומאז נתהדקו הקשרים ביניהם.

אינני יכול למסור על כל האסיפות, הפגישות והוועידות שהשתתפתי בהן יחד איתו, וקשה לזכור את הכל, ואמסור רק מה שעלה בזכרוני. ביי"ג אב שנת תר"פ, לאחר המלחמה, התקיימה אסיפה ראשונה של אגודת-ישראל בפרשבורג. ר"י רוזנהיים עמד, כמובן, בראש. אני הייתי נציג אגודת-ישראל בפולין, ומכיוון שעמדנו אז לאחר כמה שנים של פריחת אגו"י בפולין, מסרתי דו"ח מפורט על העבודה למרות כל הקשיים, ועל כך שאגודת-ישראל מתחילה להתגשם במקום אחד. דיברתי במשך שעה וראיתי את השמחה שקרנה מפניו של ר"י רוזנהיים.

במוצאי שבת נשא ר"י רוזנהיים את נאומו הגדול. נוכחו שם גדולי הדור, כמו: הגאון ר' מאיר אריק, הגאון ר' אברהם-מנדיל שטיינברג מברוד, הגאון ר' יוסף-לייב בלוך מטלז, הגאון ר' עקיבא סופר מפרשבורג, יבלח"ט הגאון מפוניבז' רבי יוסף ש. כהנמן, שכוכבו עלה אז, ועוד גדולי תורה

אחרים ממקומות שונים, במיוחד מצ'וסלובקיה. ר' יעקב רוננהיים הלהיב את השומעים בנאומו המרתק. כולם, ובתוכם גדולי התורה, הקשיבו ממש בפה פעור. הוא התחיל בדברי ההקדמה של בעל „מסילת ישרים": „לא חיברתיו ללמד בני האדם את אשר לא ידעו, אלא להזכירם את הידוע להם" וכו'. הוא הבין להזכיר את הדברים הידועים, הוא היטיב להסביר במדה כזו, שעד היום הזה קיימים אצלי הדברים ואיני יכול לשכוח אותם.

ר"י רוננהיים בכנסיות הגדולות

הוא השתתף מספר פעמים בוועידות של אגו"י בפולין וחי את התפתחותה שם, ומרשים ביותר היה בעת הופעותיו בכנסיות הגדולות, בראשונה ובשניה בוינה, בשלישית במרינבד וברביעית, בסוף ימיו, בארץ-ישראל.

הוא דיבר גרמנית רהוטה ועמוקה, ובכנסיות או בוועידות אחרות היו רבים שלא הבינו אפילו מלה אחת בשפה זו, אולם דברים היוצאים מן הלב נכנסים ללב, כך שדבריו, גם אם לא הובנו, השיגו את שלהם בגלל ההתלהבות הגדולה שבה נאמרו. כולם, מכל חלקי העולם, במיוחד בכנסיות הגדולות, ראו בר"י רוננהיים איש מורם מעם, דגול מרבבה.

כבר דובר הרבה על כך, עד כמה העריצוהו ואהבוהו גדולי ישראל ועל כך שהכתירוהו בכנסיה הגדולה השניה בתואר „מורנו הרב". קשה לתאר במילים את המעמד של הכנסיה הגדולה השניה, על גדולי התורה שהיו בה, הצירים מכל חלקי העולם, ואותו רגע שבו כולם קידמו בתשואות סוערות את ההכרזה על התואר שנישאה מפיו של הגאון רבי מאיר שפירא זצ"ל, ורוננהיים עמד אז שבור ורצוץ, שהרי אף זו היתה אחת ממידותיו המופלגות, הוא היה הצנע לכת במידה שאין למעלה הימנה. כתב התואר שניתן על דעת כל מועצת גדולי התורה של הכנסיה הגדולה השניה, היה חתום על-ידי: החפץ-חיים, הרבי מגור, הגאון רבי חיים-עוזר גרודזנסקי, הגאון רבי מאיר שפירא, הגאון רבי אהרן לוין והגאון רבי יהודה-לייב צירלסון.

ר"י רוננהיים לא עשה באמת שום דבר בלי התיעצות עם גדולי ישראל, במיוחד עם החפץ-חיים והאדמו"רים מגור ומצ'ורטקוב. עם הרבי מגור עמד בקשר באמצעותו, עם הרבי מצ'ורטקוב עמד בקשר באמצעות בנו הרה"צ רבי בער פרידמן זצ"ל, ועם הגאון רבי חיים-עוזר עמד בקשר הדוק וכמעט יומיומי.

זוכרני אסיפה סגורה ומצומצמת אחת לפני פתיחת הכנסיה הגדולה הראשונה בחדר מיוחד, בה השתתפו: החפץ-חיים, הרבי מגור, הרבי

1234567

מציורטקוב, רבי חיים-עוזר, ר' יעקב רוזנהיים, הרב פנחס כהן ואנכי. דיברו באסיפה מה צריכה להיות אגודת-ישראל. אני זוכר בין השאר, כי החפץ-חיים אמר, כי אגודת-ישראל אינה צריכה לדבר על אחרים, אלא על עצמה. הוא לא מסכים, אמר, להגדרה של מזרחיסטים, ציוניסטים ובונדיסטים, אלא ההגדרה צריכה להיות: יהודים קרים כקרת, יהודים קפואים, יהודים פושרים, יהודים חמים ויהודים לוהטים...

הרבי מציורטקוב אמר, כי הוא סבור שאגודת-ישראל צריכה להיות רק הוד ואצילות, שאפשר יהיה ללמוד ממנה, היא צריכה להיות תמיד ברמה הגבוהה ביותר שלא תרד ממנה אף פעם.

הרבי מגור דיבר על הנאמר בגמ' ובתוספות באוהב לטעון ושונא לפרוק מצוה בשונא יותר מן האוהב כדי לכופ את יצרו, איך אפשר להיות שונא ליהודי והלא אסור לשונא יהודי? הרי רק כשראה בו דבר עבירה ואז הלא מצוה לשנאותו, אם מצוה היא למה נאמר לכופ את יצרו? אלא מאי — אמר — כמים הפנים לפנים, אם אני שונא מישהו שראיתיו בדבר עבירה, הרי אם כמים הפנים לפנים, הוא שונא אותי מפני שאני שונא אותו ואז אשנאהו מפני שהוא שונאי, וזה כבר בגדר של לכופ את יצרו. לאחר מכן אמר הרבי מגור על הפסוק „תכלית שנאה שנאתים, לאויבים היו לי“: השנאה צריכה להיות רק כשהיא לשם תכלית. תפילת שמונה-עשרה היא כולה דברי אצילות, ואילו באמצע מופיעה תפילת ולמלשינים, התפילה הכי חריפה, ומי חיבר אותה? שמואל הקטן. אפשר הרי לחשוב כי תמיד קילל, באה המשנה באבות ואומרת: „שמואל הקטן אומר בנפול אויבך אל תשמח ובכשלו אל יגל לבך פן יראה ה' ורע בעיניו והשיב מעליו אפו“, התנא מעיד כי פסוק זה היה שגור על פיו של שמואל הקטן, וזו גם צריכה להיות הפרוגרמה של אגודת-ישראל — סיים הרבי מגור וצ"ל.

מורנו ר' יעקב רוזנהיים ישב כל הזמן והקשיב לשיחם של מאורי ישראל. כך הבין את אגודת-ישראל וזו היתה גם דרכו בה.

תקיפותו ובקיאותו

אך לא תמיד היה מתון, הוא גם ידע להיות חריף ותקיף. זוכרני באחת הכנסיות הגדולות שאמר בין היתר: רצינו ואנו רוצים להטות את כל היהודים להשי"ת ולאגד את כל בית ישראל באגודת-ישראל, אולם גם אם לא נצליח הרי אנחנו וביתנו נעבוד את ה'. הוא הזכיר זאת פעמים רבות ותמיד אמר: אנו נמצאים בבדידות מזהירה, רצוננו להסביר לכל בית ישראל שאי אפשר להתקיים בלי נשמתנו-תורתנו הק', אבל עד שלא נצליח

שכל העם יכיר בכך ועד שלא יבוא היום הזה, הרי בינתיים אנחנו וביתנו, בית אגודת-ישראל, נעבוד את ה', הגם שנישאר לבדד.

היה זה בזמן שהתנהל מו"מ לכניסת אגו"י לסוכנות היהודית, ז.א. להסתדרות הציונית, ולא קיבלה את התנאים שלנו. הסוכנות היהודית היתה אז בשיא הפעילות, עמדו לרשותה כספי-תועפות, ואגודת-ישראל כמו תמיד סבלה אז ממחסור חמור בכסף, אולם באגודת-ישראל העקרון מעל לכל — כאז כן גם היום, במדינת ישראל.

מפליא היה בבקאותיו ובידיעותיו. אני נזכר באסיפה פומבית בוינה, בה דיברנו שנינו, הוא התרכז אז בנאומו בעיקר בעניני ארץ-ישראל, הזכיר כמעט כל מקום בש"ס בו מוזכרת ארץ-ישראל וידע להתאים לכל דבר פירוש אקטואלי מן הימים בהם עמד, ודבריו היו בטעם ובחן רב.

כבר אמרתי, כי אין לשער ולתאר כמה עמל ויגיעה השקיע באגודת-ישראל כדי לתת את הדחיפה מרעיון למעשה. דרכו לא היתה בכלל סוגה בשושנים, אף פעם לא חסרו באגודת-ישראל חילוקי-דעות ומחלוקת, ומאז ועד היום עדיין השטן מרקד בינינו, כי מאז באה אגודת-ישראל לעולם באו ההסתרות והמחלוקות ואי אפשר לתאר עד כמה סבל מזה ר"י רוזנהיים.

פרשה מיוחדת בחייו הם מכתביו. הוא עמד בקשר עם כל גדולי ישראל כמעט, עם כל עסקני אגודת-ישראל ועסקני הכלל, ענה על כל מכתב, ולו של ילד או ילדה. כל מטרתו בתשובותיו היתה איך להטות אותם יותר לה' ולתורתו.

היה איש סדר למופת. דאג לשמור על קשר עם כולם. אם השיג משהו באיזה מקום, למען אגודת-ישראל, היה מודיע מיד לכולם, בין אם ישב בפרנקפורט-דמיין, בלונדון, בניו-יורק או בתל-אביב. כאשר כתב מכתבים לפולין או לא"י, או לכל מקום אחר, הוכיח תמיד התמצאות וביקאות מפליאה ממש בכל הנעשה באותה ארץ אליה כתב, ובכלל, מכתביו היו פרקים נפלאים ונבחרים בתורה, דרך-ארץ ונימוס, שכן מימיו באמת לא סגע ולא העליב איש.

במקום גדולתו — ענוותנותו

אא"ז רבי חנוך-העניך מאלכסנדר זצ"ל אמר פעם, בבחינת ע' פנים לתורה: „אמר ר' יוחנן, בכל מקום שאתה מוצא גדולתו של הקב"ה שם אתה מוצא ענוותנותו", אם אתה מכיר באדם גדלות וגאונות ואתה מבקש לדעת אם הן נובעות מהקב"ה או לא, הרי אתה צריך לבדוק אם יחד

עם הגדלות הזו יש גם עניויות, ואם כן, הרי זו הוכחה שגדלותו היא מהקב"ה, וזה היה אצל ר"י רוזנהיים, שהיה מן הנעלבים ואינם עולבים.

כאמור, עבד באגודת-ישראל בכל השטחים, במיוחד פעל למען תנועת „בית-יעקב" הן בפולין והן בא"י, והוא פעל לא רק בעניני אגודת-ישראל אלא גם בעניני הכלל; יהדות גרמניה, יהדות מערב-אירופה קודם כל, ואחרי-כן בכל עניני יהדות העולם בכל פינה.

במיוחד, פעל בעניני הצלה אחרי מלחמת-העולם השניה. ולא רק בעניני כלל, בכל ענין, פעל בשלימות ובמלוא מסירות הנפש, אלא גם בעניני הפרט, היה עושה זאת באותה המסירות כמו בעד הכלל. צדקה וחסד שלו, היו בלי שיעור וערך.

חבל, חבל, שהדור הצעיר, ואפשר כבר לומר גם על הדור המבוגר, לא ידעו מיהו ר' יעקב רוזנהיים, ומאד חשוב כי יפרסמו את מעשיו, כדי שכל אגודאי יוכל לראות כיצד צריך להיראות אגודאי אמיתי וגאמן.

הוא ידע להסיק את המסקנה המתאימה מכך שהוא עומד בראש תנועת אגודת-ישראל, שכל-כך הרבה גדולים, צדיקים וחסידים היו חברים בה. הוא עבד על עצמו כדי להיות ראוי לאיצטלתו, גדל ועלה במדריגות התורה, יראת שמים ועבודת ה' מיום ליום. כל ימיו קבע עתים לתורה, בכל רגע פנוי היה עוסק בתורה, היה בקי בש"ס, ספרי מוסר, מחקר וקבלה, בלי לדבר כבר על התנ"ך ומפרשיו שהיה מלא וגדוש בהם. תפילתו היתה נלהבת ונפלאה, ומי שראה אותו התפעל ממש מעבודת ה' שלו. כך היה הצנע-לכת וכך היה מסודר ודייקן נפלא, ומחלק את זמנו בדייקנות של רגע.

רבינו המאירי אומר על המאמר „אל תדון את חברך עד שתגיע למקומו", אם אתה צריך להכיר אדם, לך למקום שהוא עובד וגר, שם תכירנו. ביקרתי אצלו פעמים רבות בפרנקפורט, בלונדון, בניו-יורק ובשנותיו האחרונות — בארץ, וראיתי את ההתנהגות שלו בכל השטחים, והוא היה באמת איש-מופת, וכל אגודאי צריך ללמוד הימנו, שכן אין בכלל אלא מה שבפרט, וכל אחד צריך לעבוד על עצמו בלי הרף, אבל יותר מזה — כל התנועה צריכה ללמוד מר"י רוזנהיים איך לנהל את אגודת-ישראל.

השקפתו של ר"י רוזנהיים היתה כי צריכים להחזיק בצורה איתנה בשיטה, אבל הדרך לשיטה, אופן הדיבור, ואופן המעשה בע"פ ובכתב והיחס עם אחרים — צריכים להיעשות בדרכי נועם ונחת. הוא קיים וגילם במהותו את מאמר הגמרא: „ואהבת את ה' אלקיך, שיהא שם שמים מתאהב על ידך", מטרתנו היא קידוש השם וצריך ליהזר מכל חילול ה'.

איש האמת

הוא היה איש אמת, זו היתה דרכו באגודת-ישראל וצריך ללמוד מזה, כי לא רק המטרה צריכה להיות צדק, אלא גם הדרך למטרה צריכה להיות „צדק צדק תרדוף“.

באחד מנאומיו אמר: אינני יודע אם ילדינו, נכדינו או הדורות הבאים יזכו באמת להגשים את רעיון אגודת-ישראל, אבל פעם בוודאי זה יהיה. פה ושם עשתה אגודת-ישראל רבות, אם זה בשטח החינוך, „בית יעקב“ ועבודות שונות אחרות, אבל בכל זאת אנו עומדים עדיין בהתחלה. אגודת-ישראל היא ענין מיוחד, מקורי, וזאת למדנו מר"י רונזנהיים, לעשות הכל רק לשם-שמים, כי קיומנו מבוסס רק על זה.

בפולין נוכחנו בעבודה שנעשתה בשביל אגודת-ישראל יומם ולילה במסירות-נפש. מתחילה היתה אגו"י רק איגוד רעיוני ואחר-כך כשגדלה, כבשה את הקהלות ונכנסה לעיריות ול„סיים“, עברה לסעמים מאיגוד רעיוני לאיגוד של אינטרסים, וזה גגד מהותה של אגודת-ישראל. שפת אמת תיכון לעד, אם הכוונה תהיה באמת רק איך לעשות יותר לשם-שמים, רק כך יש לה זכות קיום.

נמצאים אנו כיום בתקופה של הסתר-פנים, גם במדינת ישראל. מצד אחד נגלים לעינינו נסים מבפנים ומבחוץ, רואים בעליל מזה עשרות שנים כי כאן בא"י הנה לא ינום ולא ישן שומר ישראל, אולם מצד שני, במקום להתקרב להשי"ת מתרחקים ממנו, מחנכים דורות על יסוד „כל הגויים בית ישראל“, התפנית היא כיום שמאלה-שמאלה, וזאת למרות שרואים כי כל אלילי החילוניות כבר פשטו את הרגל, אין יראת אלוקים במקום הזה, אין רעיון ואין חזון.

אבל ב"ה שאנו רואים את גודל קדושת ונצחיות אגו"י, איך תודעת רעיונה וחיוניות קיומה חדרו כל-כך אצל רבים, וזאת למרות שסיבות פנימיות וחיצוניות הניעו גורמים עוינים למחוק את אגו"י מעל המפה הפוליטית של המדינה. בעיקר מעודדים אנחנו מהדור הצעיר, בני ישיבות ובנות „בית יעקב“ וזה יכול לחזק אותנו ולהביאנו לתקוה שאולי עוד נקיים בדור הזה את דבריו של ר"י רונזנהיים שיבוא דור שיגשים את אגודת-ישראל. ולכן: הבה ננסה להקים מחדש את אגודת-ישראל, וכל אחד יעשה זאת בכל לבבו, נפשו ומהותו, לעשות זאת אך ורק לשם-שמים. נקיים את דבריו, נראה איך מסר את נפשו למען אגו"י, נראה כל זאת ונבנה מחדש את אגו"י, וזה יוכל להיות זכרון-הנצח הטוב ביותר לר"י רונזנהיים.

ב, "אגודת-ישראל" — מקום לכולם

על דעת גדולי ישראל הניח ר"י רוזנהיים את אחת מאבני היסוד של אגודת-ישראל: כי היא צריכה להיות אוטונומית על יסוד „נהרא גהרא ופשטיה“, כלומר: כל ארץ תנהג לפי מנהגיה, גימוסיה, והמנטליות שלה. יש דברים הנהוגים בארץ מסוימת והם טובים ביותר עבורה ואינם טובים לאחרים, ולכן נהגו באגודת-ישראל בכל מקום כפי מנהגי המקום ואגודת-ישראל היתה ארגון-גג לכל ההסתדרויות של הארצות השונות. כיום חלו שינויים גדולים, כאן בארץ וגם בחו"ל נתאספו יהודים מכל הארצות והדבר הזה יוצר קושי מסויים, אך יש להתגבר עליו.

הדבר אמור כלפי כולם, במיוחד כלפי יוצאי מערב-אירופה, שם נולד וחי ר' יעקב רוזנהיים, ולא רק הוא אלא גם חבריו אשר יסדו והקימו את אגודת-ישראל — ומדוע התרחקו יוצאי גרמניה ומערב-אירופה מאגודת-ישראל? בוודאי שיש טענות צודקות, אבל צריך לעשות הכל כדי שבאגודת-ישראל יהיה מקום לכולם.

בנאומו בקטוביץ אמר ר"י רוזנהיים, כי אגודת-ישראל צריכה להיות בנויה על בסיס עממי, כל חבר צריך לחוש כי הוא חלק מהגוף הכללי ויכול להשפיע את דעתו בשעת הבחירות, באופן זה ירחש לה אימון והיא תהיה באמת באת-כוח הכלל. יש לעשות, איפוא, את כל המאמצים כי אגודת-ישראל תהיה מסגרת לכל יראי ה' וכולם ירגישו שהיא שייכת לכולם.

זכותו של ר"י רוזנהיים זצ"ל גדולה מאד. במדרש נאמר: „כד דמך רבי אבוא, אחזיה ליה י"ג גהרי דאפרסמון, אמר: אלין דמאן? אמרו ליה: דידך. אמר: אלין דאבוא ואני אמרתי לריק יגעתי ולהבל כוחי כיליתי“. הרבה פעמים יש שחושבים באגו"י „לריק יגעתי ולהבל כוחי כיליתי“, אבל באמת, כל יגיעה, כל עמל וכל מעשה אינם הולכים לאיבוד, הכל נאסף בספר תולדות אדם, ואכן, בספרו של ר' יעקב רוזנהיים ז"ל נרשם הכל.

„אז נדברו יראי ה' איש אל רעהו ויקשב ה' וישמע ויכתב ספר זכרון לפניו ליראי ה' ולחושבי שמו“, אמר הנביא מלאכי. אם לא כל ההחלטות מוגשמות, אבל ה„אז נדברו“ קיים ועומד. כל האסיפות, הכינוסים, ההתוועדויות, הדיונים והפעולות — יש לגביהם „ויקשב ה' וישמע ויכתב ספר זכרון לפניו ליראי ה' ולחושבי שמו“. גדולי ישראל מכל הארצות בדור העבר תלו תקוות גדולות באגודת-ישראל, כולם דיברו בהתלהבות על אגודת-ישראל, וקשה לי לתאר במלים מה שהם אמרו על אגודת-ישראל.

[1201387]

נכון שהם חשבו על אגודת-ישראל שלמה, כפי שצריך להיות, ונקוה שעוד תהיה כך.

מורנו ר' יעקב רוזנהיים היה כולו אגודת-ישראל, וזכותו גדולה מאד. נתפלל כי יהא למליץ יושר למשפחתו ולכל אגודת-ישראל, ויהא זכרו ברוך.

[1201387]

(מחוך דברי מספד ביום השלושים להסתלקותו

[1201387])

של מורנו זצ"ל, בבית אגו"י בירושלים)

[1201387]

[1201387]

הדפסה ברזולוציה מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התכנה
אשא דעי למרחוק יעקבזון, בנימין זאב עמוד מס': 358 הודפס ע"י אוצר החכמה

קוים לדנותו

(מאת המחבר)

מורנו רבי יעקב רוזנהיים זצ"ל, שנתבקש לישיבה של מעלה זקן ושבע ימים ביום ח' במרחשון תשכ"ו, לא היה רק מנהיג-המונים במובן הרגיל של המלה, כי אם בראש וראשונה: נגיד הרוח, איש אשר פי שניים ברוחו!

כשהגיע מוהר"י רוזנהיים זצ"ל לזקנה — ביום ט"ו מרחשון שנת תרצ"א — והוציא לאור את ספרו „אהלי יעקוב“, המכיל מבחר ממאמריו והרצאותיו בשפה הגרמנית; לא הקדים לו שום דברי פתיחה. קרוב לודאי, שאת כל מה שהחשיב מתוך מסכת חייו ופעליו, רמז בנקודות-הדגש שהציב על כמה אותיות משם ספרו „א'ה'ל'י' יעקוב“, המצטרפות ביחד לתיבת „אליהו“, כשם אביו זצ"ל, ובכך שהקדיש את ספרו „לזכר הורי האהובים זצ"ל".

את אופיה של אמו הצדקנית, מתאר מוהר"י רוזנהיים זצ"ל בפרק הפתיחה לזכרונותיו, כמי ש„כולה היתה משועבדת למסירות נסערת, יהא זה בקיום המצוות — אם בעשה-טוב ואם בסור-מרע — ויהא זה בפעילותה והתעסקותה כעקרת הבית, כרעה, כאם, כבת או כאחות; או יהא זה מפעלה החביב והגדול לעזרת העניים מיסודו של רוטשילד, שלו הקדישה אחר-כך את כל חייה“. הוא מבחין באישיות אביו „את הרגשת האחריות כלפי אלקים ותורתו, כלפי מצפונו וכלפי העולם — מושג-יסוד מוסרי זה היא הנקודה המאפיינת את דמות דיוקנו“.

גם הוא זצ"ל, שהיה בן יחיד להוריו — ירש מהם תכונות אלו. כל אשיות-חייו הושתתו על אדנים אלה. מעל לכל מפעלי חייו הכבירים והנאדרים, התנשאה אישיותו בת-השלימות, הימנח קרנו זהרורי יוסי רוחני מוסלא, משהו מעין „שופריה דיעקב“. כל מעשיו הטהורים, הזכים כבדולה,

[ש ע נ]

נבעו מן המעין הצלול של מוסריות ללא-רלב שפיכה בחביוני נשמתו הגדולה. הוא זצ"ל היה, מלבד אחד השומרים והמלבים של גחלת התורה והיהדות במישור הכלל-יהודי, גם אחד השומרים הנאמנים לצלם אלקים בעולם.

הוא הגבר הוקם על, שנבחר על ידי ההשגחה העליונה לייסד את „אגודת ישראל“, אשר מטרתה היתה כפי שהוא ניסחה ביפיי-סגנונו הבהיר: „להחזיר לכלל ישראל את נשמת חייו ולהקים מחדש את עם התורה!“ מאז דרך כוכבו בשמי יהדות-התורה, לפני יותר מיובל שנים, רכש את אימונם של כל מאורי ישראל והיה למושג-צמד זהה עם השם „אגודת ישראל“, עד שהמליצו עליו גדולים וטובים „לא יעקב יקרא עוד שמך כי אם ישראל“, על כי גילם בכל הווייתו את הנשמה הפועלת בגוף „אגודת-ישראל“, את השבת אשר בימי המעשה שלה. בצדק נוכל לקרוא אחריו: „יעקב אבינו לא מת“. מורשתו הרוחנית, כמו מפעל חייו האגודאי, חיים וקיימים. הגיגי-רוחו אשר הביעם בעטו הפורה, אין ספק שבכוחם להבקיע לבבות אטומים ולהחיות נשמות קפואות. וחוֹב קדוש הוא הדבר, שיתורגמו כל כתביו לעברית, כדי שהאגודאים של היום, וביחוד הצעירים, ידעו מעט מן האיש הזה שמדותיו משתקפות לא לבד בחוכן מאמריו, אלא גם בסגנונם הטהור והעדין.

**

אם אי-אפשר לצייר את ריח הפרח ולמשש את צבעי התמונה — קל-וחומר שאי-אפשר לתאר את אישיותו ואת אופיו של מורנו זצ"ל. הכל היה. אצלו מכוסה בצעיף. צניעותו. היתירה וענוותנותו בלי גבול. לפיכך אינני יכול לרשום יותר מקנים לדמותו. דמותו עצמה נראית רק למי שמעמיק מאד. בכתביו ובפעולותיו. אחריי שלא זכה להכיר את חייו עצמם. בכל טהרתם וקדושתם.

**

תורתו — כבר בילדותו פעמה בקרבו האהבה לתורה. כל חייו היו שאיפה יחידה לרדת לתוך-תוכה, לעומק סודותיה. ניתן להבחין בזה אם קוראים את זכרונותיו, בהם תיאר את הדרכים השונות שהלך בהן כדי לעלות מעלה מעלה באורחות החיים האמיתיים; אם מלווים אותו בחיפושיו אחרי האמת העליונה ואם מכירים את עוצמת אושרו מצא לבסוף את-המבר. הנאמן ללימודיו, ואשר אתו למד בעיון רב ארבעים שנה בלז

הפסק מדי-יום-ביומו, עד שגמרו כמעט את כל הש"ס והם נעשו ידידים אינטימיים גם בעבודת הכלל, אע"פ שחברו זה — הרבני והחכם ר' יעקב שטרונים — היה לפי מזגו כולו נחבא אל הכלים.

ידיעות מורנו זצ"ל בתנ"ך ובספרי מפרשי התנ"ך היו בלי גבול. הוא עצמו כותב בזכרונותיו (דף 44): „פירוש המלבי"ם וכתבי מארקוס (רבי אהרן מארקוס מקראקא — יליד המבורג) פתחו לפני פתח חדש לידיעת היהדות: היא חדלה מאז להצטמצם בעיני בעולם המחשבות של רבי שמשון רפאל הירש בלבד, והתחלתי לראות בה סך-הכל של מסורת התנ"ך, התלמוד והקבלה. סך-הכל שיש לסכמו ולהשיגו יום-יום מחדש, מתוך יצירתם הרוחנית של גדולי ישראל מכל הדורות.”

אומרים שהיו לו גם ידיעות בחכמת הקבלה. הוא עצמו לא רצה אף פעם לדבר מזה. נאומו הגדול: „דער אגודיסטישה איינהייטס-געדאנקה” („רעיון האחדות האגודאי”) אותו התכוון לנאום כפתיחה לכנסיה הגדולה השניה, וחזר בו רק אחרי שהיינו טוענים בפניו כי מעטים בלבד יבינו את עומק רעיונותיו, היה בנוי כולו על רעיונות הקבלה (וראה בספרו: „אהלי יעקוב”, עמ' 308—318).

הראב"ד דהמבורג, רבי אלחנן גומפרץ, אמר לי פעם כי אין בלבו שום ספק שרבינו זצ"ל היה בקי בכל הש"ס — אע"פ שגם את זאת הסתיר מפני מכיריו, ואפילו מפני הקרובים לו ביותר. אביא כאן רק פרט אחד מביקורי האחרון אצלו בתל-אביב. היה זה יום הולדתו ה-83 או ה-84. לפתע, בתוך השיחה, פרץ רבינו זצ"ל בבכי: „אומרים בש"ס (שבת קנא-קנב) תלמידי חכמים כל זמן שמזקינין. חכמה נתוספת בהם ודעתם מתישבת עליהן” (זו לשון הברייתא בסוף קנין), ואני לומד כעת, זבחים' ועומד לפני כמה תוספות' שם כלפני פרשה סחומה ו"השבתי לו, שהוא שיבח בהודמנויות שונות את החריפות של אבי-מורי ז"ל — וא"מ בעצמו הפסיק מיום הולדתו ה-75 את לימוד התוספות לחלוטין, באמרו: הלימוד ניתן לנו לזקנים לשמח את נפשנו ולא להכביד על מוחנו, די לנו אם אנו זוכים להבין את דברי הגמרא עם רש"י. „נחמתני בני נחמתני”, קרא רבינו זצ"ל לעברי בהתרגשות גדולה, ואחרי ימים קבלתי ממנו מכתב אשר בו הביע רגשותיו, כי מה שאמרתי לו בשם א"מ היתה התשורה הנאה ביותר ליום הולדתו.

אני מביא כאן את הדברים, כי הם לאות לנו, איך שרבינו זצ"ל קיים מצוות תלמוד-תורה גם בגילו המופלג.

***

עבודתו — מי שלא ראה ושמע את תפלת רבינו, לא ראה ושמע תפלה מימיו. את ה"פסוקי דזמרה" וזמר מדיינים-ביומו בקול געים, מ"שתבח" התפלל הכל בלחש, ורק מתוך תנועותיו ומבכייתו החרישית הרגשנו איך שכל עצמותיו אמרו: ה' "מי כמוך"!

אספר עובדה: בשנת תש"ו הייתי פעם ראשונה בארצות-הברית. הרב בנימין הלבברשטם, הרבי מרודניק, הזמין אותי להיות אורחו. סרבתי, כדי שלא להטריחו, והלכתי עם בני למלון. שם לא הרגשתי בטוב. אמרתי, איפוא, לבני שיתקשר עם הרב הלבברשטם וישאל אם יסכים שאבוא אליו, ללון במעונו. הוא הסכים בשמחה, ועוד באותו ערב באתי אל מארצו. הלכתי מיד לישון, כי הנסיעה משבדיה לניו-יורק היתה אז מאד מעייפת, וארכה למעלה משבועיים. אחרי לילה של אי-שקט העירני באשמורת הבוקר, בשעה חמש, קול תפלה נרגשת. אמרתי בלבי: וכי אין זה קולו של ר"י רוזנהיים? (כי לא ידעתי שמורנו זצ"ל היה מתפלל בבית הכנסת של הרב הלבברשטם, אשר שכן בקומה הראשונה של ביתו).

אצתי למטה והנה עומד שם מורנו זצ"ל ומתפלל ושר את "פסוקי דזמרה". חפצתי לברכו לשלום, אבל הוא סירב. רק אחרי שסיים תפלתו נתן לי שלום בלבביות, כדרכו.

תפלתו של רבי יעקב רוזנהיים היתה לי כעין קבלת-פנים לביקורי הראשון ב"עולם החדש", ושימשה בעיני כאות-לטובה ביחס לכל הביקור. אחרי התפילה לווייתו אל ביתו הקרוב של בנו, ידידי רבי שמואל, שם שאלתיו: איך הוא מרגיש בבית התפלה, "נוסח ספרד"? תשובתו היתה: אינני מרגיש באיזה נוסח מתפללים, אני מתפלל את שלי, ורק דבר אחד מפריע לי, שהם חוגגים לפרקים כמה וכמה "יארצייטן" של אדמו"רים ואז מאחרים בגללי את קריאת-החורה עד שאני מסיים את התחנונים — וזה רע לי מאד" (ואין לשכוח את הפרט, שהוא היה מתחיל להתפלל שעה קודם הציבור, והציבור המתין עליו באמירת ה"קדושה" עד שסיים תפלתו): "מה שהם אינם אומרים תחנון, זוהי זכותם ומנהגם מאבותיהם החסידים, אבל מה שממתינים עלי — למורת רוחי".

וכה ראינו גם מתוך תפלתו את...ענוותנותו.

***

גמילות-חסד שלו — אם מספרים מגמילות חסדיו של אדם, אזי פג כבר טעמה של גמילות-חסד זו, כי כל פעולתה צריכה להיות בסתר. אבל בשני מקרים אוכל להעיד בבירור על גמילות-חסדים של מורנו זצ"ל.

לפני ששים שנה, באחד מימי שנת תרס"ו, שלח הרב הישיש דהמבורג, רבי מרדכי-עמרם הירש זצ"ל לקרוא אליו באשמורת הבוקר את אבי מורי. גבהלנו במקצת, כי רק לעתים רחוקות שלח הרב אחרי אבא. כאשר חזר אבי מן הרב, סיפר לאמי שהרב ביקש ממנו לסייעו בענין מסויים של צדקה ונימק: „אם ר"י רוזנהיים דורש ממני דבר צדקה אני מוכרח לעזור לו, כי האיש הזה כולו צדקה". חושבני שהיתה זו הפעם הראשונה שהזכירו בבית הורי את השם: „רוזנהיים", והמטרה שלשמה ביקש את עזרת הרב היתה דבר-צדקה — וכה נעמדה לראשונה תמונתו של ר"י רוזנהיים לפני עיני-רוחי ולפני עיניהם של אחי הצעירים, באור של-צדקה. בפעם השניה היינו אני ומשפחתי מטרת צדקתו. כאשר ברחנו מדניה לשבדיה, בעירום ובחוסר-כל, קבלנו מבני בכורי ר' יצחק נ"י, שהיה שרוי אז בניו-יורק, סכומי-כסף חשובים — כמעט מדי שבוע בשבוע. מאחר שגם בני היה „פליט", לא הבינונו מהיכן הוא השיג כל-כך הרבה כסף, והוא סירב לגלות לנו את שם הנותן, כי כן ציוה זה עליו. רק אחרי זמן רב נודע לי מי היה הנותן: ר"י רוזנהיים! ומפי ידידי מפרנקפורט שמעתי אחר-כך, כי עוד בנעוריו היה מורנו זצ"ל נותן וחוזר ונותן — הבן הנאמן של הוריו, שכל חייהם היו שרשרת זהב של צדקה אשר פיזרו מממנם הם ומקופת ה„בארוץ", אשר הן אביו והן אמו היו נאמניו.

***

זהירותו — הוא העיד על אביו ז"ל שהיה הסמל של „אשרי איש מפחד תמיד", וכך נחרת גם על מצבת האב במצוות בנו (ראה בזכרונותיו: עמ' 220). שאיש בעל שיעור-קומה כרבינו זצ"ל יהא זהיר ומפחד, יתרון זה נראה בעינינו כדבר טבעי ומובן מאליו. אעפ"כ ארשה לעצמי להביא דוגמא לזהירותו זו, שהיתה יוצאת-מן-הכלל ממש. כאשר בני בכורי חזר בפעם הראשונה מן הישיבה למעונו בקופנהגן, כתב לנו שיתנהג אצלנו כפי שהוא רגיל להתנהג בישיבה. הבנתי אל מה ירמוז בני בזה וחששתי, פן ייחשב הלוך כזה בקהלתי מעין יוהרא. פניתי, איפוא, אל מורנו זצ"ל בשאלה: האם עלי להשפיע על בני שיתנהג כדרך שמתנהגים הטובים ביותר בקהלתי? והוא השיב לי מיד, לא להשפיע חס-ושלום על בני בשום אופן „שיתנהג כמנהג אבותינו מקדם", כי מה שחשבנו אנו שהוא „מנהג אבותינו" זה היה באמת מנהג מושחת לחלוטין, מנהגי הגוים מסביב לנו שהיינו מחקים — אולי כשוגגים; אבל עתה, אחרי שאנו לומדים מבנינו את האמת, חטא ואיסור הוא לחזור ל„מנהג אבותינו" זה.

באותו מכתב הוסיף מורנו זצ"ל לאמור: על משכבי בלילות אני בוכה, איך היו מתירים באשכנו שהבנות תזמרנה זמירות בנוכחות זרים, איך שכחו מן האיסור החמור של „קול באשה...”

**
*

נאמנותו — ה„אמרי אינשי” (ב”ק צב): „בירא דשתית מיניה לא תשדי ביה קלא”, שימש עבורו ככלל גדול בתורה. וכתוצאה מכך: כל מי שעשה לו טובה אי-פעם, שעזר לו בעבודתו או פינה מכשולים מעבודתו לטובת הכלל — שמר לו אמונים תמיד, ללא שיוור. ר' אהרן גודמן ז”ל היה איש-אמוניו בלונדון. היו זמנים שמוגו הקשה פגע במוגו הרך והרגיש של מורנו זצ”ל, אבל אף פעם הוא לא הרשה להשמיע בנוכחותו דיבור של ביקורת על גודמן. גודמן היה ידידו, וכל מה שאומרים נגד ידידו הרי זה כאילו נאמר נגד עצמו. יתירה מזו: כאשר נסיתי פעם, אחרי בואו לארץ-ישראל, להשפיע עליו שישכין שלום בין פאג”י ואגו”י ה„רשמית” — מה שהיתה ההתנגדות של פאג”י ל„אגודה” אינני יודע עוד היום, אחרי שבע-עשרה שנים של „רבנות” אצלם — ובתוך הפגישה דיבר אחד מחברי פאג”י קשות על רבי יצחק-מאיר לוי, ביטל הוא מיד את הישיבה וציוה עלי להישאר אתו. הוא אמר אז אלי בזה הלשון: „נדמה לי שאף פעם לא דרשתי ממך אלא רק ביקשתי, אך בזה הרגע אני דורש ממך לעמוד תמיד ותחת כל התנאים לצידו של רבי איטשה-מאיר, אלמלא היה הוא עומד לימיני במשך השנים לא הייתי משיג אף פעם את מה שאולי השגתי בעזרת השם”. ואשר לנאמנותו כלפי ואל אנשי ביתי — דבר זה רמזתי כבר במילי דהספידא שהשמעתי ליד מיטתו: „אבי, אבי!” אבהותו היתה ממש בלי גבול.

**
*

מדיניותו — אינני מומחה בשטח המדיני. ואולם אחרי קראי את מאמרו: „בסיס ושורש המדיניות האגודתית” („אהלי-יעקוב”, ב', מעמוד 270 עד 302) נתברר לי, איך שנישא את המדיניות מתהום החולין לרמת המצוה וקידוש השם. הבנתי עכשיו ביתר בהירות את פתגמו הידוע של רבי חיים-ישראל איזו ז”ל: „אומרים שהמדיניות מקלקלת את האישיות, ואני אומר שאישיותו של ר”י רזזנהיים מקלקלת את המדיניות”. בזה רצה רח”י איזו להצביע על הקו המוסרי בחייו של מוהר”י רזזנהיים, הקו שבלט בעבודתו המדינית. המדינאים מוכרחים לפעמים לעשות מלאכתם גם

בטכסיסים. אבל האיש הזה היה כולו אמת ותמימות ומאום של מום לא היה בו. נדמה לי, שאת דברי רח"י איזו — אשר נאמרו בשנת תרע"ח — מאשרים כל מנהיגי אגו"י שעבדו שכם אחד במשך עשרות שנים עם מורנו זצ"ל.

מסכת אבות 1234567

***

רגישותו — מורנו זצ"ל היה רגיש מאד, לפיכך לא סבל מלה של ליצנות, לא בביתו ולא בציבור, ואפילו לשמוע מילתא-בדיחותא לא היה נעים לו. הוא ידע מרגישותו זו, שבעיני היתה מעט מופרזת.

מסכת אבות 1234567

בכנסיה הגדולה השלישית פרצו סכסוכים רבים בינו ובין ד"ר יצחק ברויאר ז"ל. המקור לסכסוכים האלה לא היה ידוע לי. אך בכל אופן: האוירה ביניהם היתה מתוחה מאד. יום אחד בא אלי הגאון רבי אהרן קוטלר זצ"ל ודרש ממני להשכין ביניהם שלום. השבתי לו: איך אוכל להכניס את ראשי בין ההרים? אעפ"כ, השיב הגאון, נסה וברכתי מלווה אותך. הלכתי אל ד"ר ברויאר ואמרתי לו בשם הגאון מה שאמרתי. ד"ר יצחק ברויאר השיב לי: „אתה טועה וגם ר"י רזזנהיים טועה. שניכם חושבים כי אנשי ברויאר שונאים אותו, האמן לי כי זוהי טעות! אנו אוהבים את הבדיחה ואולי גם מעט להתלוצץ, וליצנות ושנאה — האחת סותרת את השניה. הצרה היא שרבי יעקב רזזנהיים הוא רגיש יותר מדי, אבל משום כבודו של משלחך ומשום כבודו של ר"י רזזנהיים אני מבטיח לך, כי עד סוף הכנסיה הגדולה לא ישמעו ממני יותר שום בדיחותא וכדומה, העלולים להשפיע על מצב-רוחו".

מסכת אבות 1234567

הבאתי את הדברים בצורה המתאימה לפני מורנו זצ"ל, והוא השיב מיד: „יודע אני. בעצמי שאני רגיש יתר על המדה, אבל בעשותי חשבון-הנפש הריני מכיר. תמיד שתכונה זו יש בה מן היתרון יותר ממה שיש בה חסרון. — מי שהוא בעצמו רגיש, יתנס תמיד גם על רגשותיו של הזולת". ועוד. פרט. מאלף. — מנסיוני האישי. במשך עשרים שנים תמימות (מתרע"ד עד תרצ"ד) השתתפתי בקביעות בבטאוננו „איזרעאליט" וכתבתי בו מאמרים לאין-ספור. ואף פעם לא קרה שעורך העתון — כלפי חוץ: ידידי ר' זליג שכנוביץ ע"ה, וכלפי פנים: מורנו ר"י רזזנהיים זצ"ל — ישנה מה: מצביונו של מאמר, ואפילו לא מסגנונו, אם בקיצור ואם בהוספה. מורנו זצ"ל היה משנן תכופות לעוזריו את העקרון שהיה גר לרגליו: „מאמר בלי שם. המחבר מודפס: על אחריות המערכת, קנינו המוחלט של העתון הוא; לא כן: מאמר ששם מחברו. המלא עליו; שחנא נשמר קנינו. הרוחני-הבלעדי של

הכותב, הוא הנושא באחריות על כל מה שנאמר בו ואין לנו רשות לנגוע בו כהוא-זה". אם המערכת לא היתה תמימת-דעים בנושא מסויים עם דעת הכותב, הרי שהדגישה זאת בראש המאמר, או שבאה בדברים עם המחבר. אך לשנות מאמר או לקצרו, אפילו במשהו, ללא ידיעת הכותב — דבר זה לא התיר מורנו זצ"ל מעולם.

עוד בטרם לקח מורנו זצ"ל את הנהלת ה„איזרעאליט" לידי הטהורות, היה עסוק במשך שנים מספר בהוצאת ספרים. הוא ניהל אז את כתב-העת המקצועי „Der Tourist" אשר הביא לו הכנסות טובות הודות לשני סוכנים מוכשרים, אבל כפי שמתאר רבינו בזכרונותיו (עמ' 78/79) הרי „תפוצת העתון ומספר מנויו לא התאימו כלל וכלל — ולו גם במדה המועטה ביותר — למספר זה של חברי איגוד התיירות, ומאות הפנסיונים המלונים וכו' אשר פרסמו בו את מודעותיהם לא יכלו להפיק מהן את התועלת המקווה... מצפוני היה יותר מדי רגיש כדי שאוכל להתעלם מיסוד מוסרי מפוקפק זה של כל העסק, ביחוד לגבי הכלל: אסמכתא לא קניא אשר הטיל בספק את תוקף חווי הפרסום האלה מבחינת המשפט העברי! לאחר שבררתי את הדבר במשך הזמן השפעתי על שותפי מוריץ א. לב שיקבל בידו בתור בעל יחידי את ה„טוריסט"... ומלבד חוזה על הנייר לא נשאר לי שום דבר מכל העסק הזה, גם זו לטובה..."

בדברים האלה, המעידים על יושר-לבו של מרן זצ"ל, תנומק גם התנהגותו כעבור זמן, לאחר שנטל את ה„איזרעאליט" תחת חסותו, כעורך ראשי. היו לו כאמור עוזרים — ואני הקטן בתוכם — והוא דרש מעושי העבודה שיכתבו בסגנון טהור ועדין, כשהוא משמש להם בזה מופת-למופת בסגנונו אשר היה כעין מוסר חי. ברם, את הסיפוק הגדול שאבנו מכך, שאף פעם לא שינה אפילו מלה אחת במאמרינו, אף פעם לא סבלתי בכתיבתי מלחץ או השפעה מכוונת כלשהי מצידו. הוא ראה את עצמו כאחראי, אבל לא עלה בדעתו הרמה להיות ה„בעלים" על ה„איזרעאליט" ועל שותפיו לעבודת הקודש. היינו כולנו מכובדים וגאים להיות עוזריו בעבודה זו. אם מאמר כלשהו זכה להערכתו המיוחדת — והוא נהג להודות כמעט עבור כל מאמר שקיבל מאתנו — היה זה לכולנו שיא השמחה. אהבתנו אליו, גם בתור משתתפים ב„איזרעאליט" — גדלה משנה לשנה. החל משנתי העשרים התחלתי לפרסם בו מפרי-עטי, כמעט בכל שבועיים — לכבוד העתון שלנו ולכבוד המנהיג שלנו.

למען האמת, הרי שמורנו זצ"ל לא היה מרוצה מכך שעוזריו יכתבו ויפרסמו דברים תחת פסיבדונים ובעילום-שם, על אף שהוא בכבודו ובעצמו

נהג לפרסם את כל מאמריו בעילום-שמו. אמרו שאביו זצ"ל ביקש ממנו שינהג כך. ברם, הלכה למעשה לא ראינו אף פעם במנהגו זה משום דבר מוזר, שכן הסגנון של מורנו זצ"ל היה כל-כך מקורי, יצירה לעצמה, עד שהקוראים ידעו רוב-רובם — ועל-כל-פנים: הקוראים האגודאים כולם — שמאמר זה הוא מפרי-עטו של „העורך הראשי“ (תואר שנפשו הטהורה סלדה הימנו כל-כך...). והרי לנו בזאת דוגמא נוספת לעדינות רוחו של מורנו זצ"ל, למדה בה כיבד את דעות הזולת והשקפותיו, ועד כמה היה רגיש לבל יפגע ברגשותיו ויצר תלילה את תחומי הבעתו.

***

ענוותנותו — כולם, אפילו מתנגדיו, הכירו את ענוותנותו היתירה. קשה לתאר בעט דומם איך שהיה עניו עד תוך-תוכיות נפשו. אזכיר את ביקורי בישיבת קמיניץ, בשנת תרצ"ט. הישיבה היתה אגודאית עד מאד ורבי ראובן גרוזובסקי זצ"ל, תתנא דבי נשיאה, היה מן הקנאים שבמחננו. בקמיניץ לא הבינו איך יתכן שמורנו זצ"ל, העומד בראש עם-התורה, לא ביקר אף פעם במוסדות התורה, בישיבות. הבהרתי להם: היא הנותנת! פרישה זו מוכיחה, לאמיתו של דבר, באיזו מדה מופלגת מעריך מורנו את הישיבות. יודע הוא שאם יבקר בישיבה זו או אחרת, יהיו מכתירים אותו שם בכל מיני כתרים. והוא, המארגן והנשיא של עם-התורה, יודע ומשוכנע כי בישיבה יש לכבד את רוח התורה, אך ורק אם גדולי ישראל מייצגים אותה. רבי ראובן אמר אז, כי קשה להבין איך איש שהוא כל-כך עניו מסוגל להחזיק מעמד כמנהיג, אגודה, בה נמצאים גם אנשים שאינם בעלי ענוה יתירה; הוא אף פעם לא שמע על כך, שאיזה איש יפגע בכבודו של המנהיג.

עבורי היתה הראיה המכריעה לגודל הענוה שהיתה מנת-חלקו: תגובתו על ההחלטה פה-אחד בוועידת ציריך, שנת תרע"ט, לייסד מושבה בארץ-ישראל על שמו: „גן שושנת יעקב“. הוא ידע לעכב את ביצועה של החלטה זו במשך כמה שנים, עד שסוף-סוף נשתכחה.

ואולי גם תגובתו על הכתרתו בתואר „מורנו הרב“ ע"י גדולי הדור, בכנסיה הגדולה השניה: כל הכנסיה צהלה, אך הוא היה ממש שבור. „וכי באמת מגיע לי עונש זה?“ — כה אמר בדמעות לאנשים שעמדו לידו. בקשר לאותו מאורע, ארשה לעצמי ציטוט קצר מתוך התיאור המרהיב בספר „רבי מאיר שפירא — במשנה, באומר ובמעש“ מאת ר' אהרן סורסקי (כרך שני, עמ' שמא), בו יסופר על „אחד הרגעים היפים ביותר של הכנסיה הגדולה“:

„רבי מאיר שפירא זצ״ל, רבה של פיטרקוב דאז ומחולל ה,דף׳, ניצב על הדוכן ומוסר בשם „מועצת גדולי התורה“ את התלטותיה. כולו אומר הדר ואצילות, יופי וקסם, תן הוצק בשפתותיו. הוא מוסר את החלטת המועצה להכתיר את רבי יעקב רוזנהיים בתואר „מורנו“. תשואות-הידד ומחיאות כפים סוערות רעמו באולם. רוזנהיים מנסה להתקומם: הוא מאושר בתואר שקיבל, אבל בתור תושב פרנקפורט הריהו כפוף לתקנות ה„אגודה“ המקומית, שאינן מאפשרות לו לקבל תוארים מסוג זה...

„וכאן מתנשא הרב שפירא במלוא קומתו התמירה, אומר בתוקף ובקול פסקני: הלא זה עתה קראנו את ההחלטה בנוגע לסעיף 4; כי בנוגע לענינים בעלי אופי כל-עולמי מופקדת סמכות ההכרעה היחידה בידי „מועצת גדולי התורה העולמית“. איננו מוכנים, לפיכך, להקטין אפילו במלוא נימה את כוח השפעתה של המועצה העולמית, עד כדי שתהא כפופה לתקנות מקומיות של איזה סניף שהוא. ר' יעקב רוזנהיים איננו שייך לעיר אחת או לארץ אחת, הוא לא של פרנקפורט גרידא, הוא שייך לכלל ישראל! לכן זוהי חובתו להרכין ראש בפני החלטת מועצת-גדולי-התורה ולקבל את התואר, לכבודה של היהדות החרדית המאורגנת בעולם כולו!

„באולם משתררת דומיה מתוחה. כל העינים רתוקות קדימה. מבחינים איך שר' יעקב רוזנהיים, במחשבה, נאבק עם עצמו. לבסוף הריהו מתרומם מכסאו, עיניו מלוחלחות, הוא מודה על הכבוד הרב שהנחילו לו, והוא מברך בקול נרגש: „שהחיינו“!...

***

גדולתו — מה היה המקור לגדולתו? ד״ר מנחם (מקסימיליאן) לנדא ז״ל, במאמרו המקיף: „רבי יעקב רוזנהיים ומפעלו“ [בספר היובל לכבוד רבי יעקב רוזנהיים] קובע לאמור: „המלה אחריות חרותה באותיות זהב על אישיותו של רוזנהיים, היא התעודה החזקה ביותר על סמכות מנהיגותו ונותנת הבטחה גמורה לאלו המנוהלים על ידו שאינם מסורים לידיים הרפתקניות“. היינריך אייזמן, שהוציא לאור את ספר היובל הזה, מדגיש בפתיחתו: „האהבה שכבר שני דורות רוחשים לו, מראה על אישיותו, הוא האיש אשר בזמננו מהווה דוגמא לחיי קדושה וטהרה, אמונה ויראת ה', מסירות ורגש אחריות, דוגמא חיה אשר ממנה יש ללמוד שגם בימינו אפשר להגיע לדרגה גבוהה בסולם המדות, אם יש רק רצון איתן“.

ולי הקטן נדמה, שהגשים את דברי בעל „חתם סופר“: „רכב ישראל ופרשיו“ — הוא הרכיב את האנוש ונעשה הסמל לפרישות, ועל ידי דרכו זו שבה הלך נגד משחר נעוריו נעשה: „רכב ישראל ופרשיו“! הרכב משוך והפרש מושך. על המנהיג מוטלת עבודה כפולה: הוא פועל כמשוך; הוא עומד תחת רשותם של גדולי העבר, שדבריהם מושכים את הרכב ודוחים אותו כדי שהוא ישאר באורחות המסורתיים, ומצד שני הוא מושך, יפה כוחו להכשיר את העולם לקראת העתיד עם תפקידיו — תפקידים שנוצרו היום ויקבעו את המחר. רבי יעקב רוננהיים זצ"ל שמע את קולות העבר והוא ראה את הנולד, ומתוך שמיעה וראיה זו, מתוך הבנתו העמוקה, היה הוא המסוגל לייסד את אגודת ישראל ולנהלה — היא המבוססת כולה על העבר, שתפקידה הוא לפתור ברוח התורה את כל השאלות העולות יום יום על הפרק ולתקן בדרך זו את העתיד ולתקנו במלכות שדי!

**

משפחתו — אינני רוצה להרחיב כאן בתיאור על חייו הפרטיים, על ביתו שהיה היכל שכולו אומר כבוד פנימי ועושר רוחני. או על יסוריו, כאשר מתו על פניו שני בנים ובת אהובים, וכאשר הלכה לעולמה זוגתו הצדקנית, עת ישב בגולה בלונדון. כל מי שזכה לבלות מפעם לפעם בצל קורתו, הרגיש את הקדושה שנבעה מכל ארבע פינות הבית — וכולנו ידענו שהוא לבדו היה המקור לקדושה זו.

על כל אלה לא אדבר. אדבר רק על דבר אחד, שרחשי תודתנו מחייבים להגידו: על יחס הילדים כלפיו. בביתו של בנו ר' שמואל בניו-יורק, כאשר עוד פעל במלוא כוחו, בביתה של בתו הבכורה הגב' בילה שלזינגר בתל-אביב ובבני-ברק, בביתה של הגב' יהודית (יטה) גוי ירושלים, בכל העשור האחרון ראינו מסירות-נפש של בנות וחתנים להנעים לו את ימיו ולהקל עליו את הלילות, מסירות-נפש בצורה שאין למעלה ממנה: על כך נתונה להם תודתו העמוקה של כלל-ישראל!

**

כפי שאמרתי בראשית דברי: קוים גרידא נסיתי לרשום, ולא הגעתי כדי המדה לצייר את הצורה השלמה של יחיד ומיוחד זה. הוא ופעולתו הם חלק אורגני מתולדות ימי עמנו. ומעשיו יעידו לדורות הבאים על מורנו רבי יעקב רוננהיים זצ"ל, מייסד אגודת-ישראל, אשר בכל זאת נשאר בכל רגעי חייו האיש התם ויושב האוהלים.

פרק שבעים-ושבע

אגרת אל המחבר נואת כוורנו זצ"ל

אני מעתיק כאן אחד מן המכתבים האחרונים של מוהר"י רזזנהיים זצ"ל, כתוב עוד בידו הטהורה, שקבלתי ממנו. תאריך המכתב הוא: י"ט חשון תשי"ב, דהיינו ימים אחדים אחרי כניסתו לשנת ה-פ"ב של חייו המבורכים. תוכן המכתב הוא: לחייב את החיים! (המכתב תורגם בזמנו לעברית ע"י ידידנו המנוח, הרבני הגדול מהור"ר ש. ז. מוזס ז"ל).

מר יעקבזון האהוב, לאוי"ש.

קבלתי את מכתבך מיום י"ד חשון, שבא לידי בעש"ק, ואני משיב לך כדלהלן.

תמיד היה נראה לי שהפלוגתא — או יותר נכון הפלוגתא המדומה — בין רבי אליעזר ורבי יהושע אם נברא העולם בתשרי או בניסן, שורשה היא במחלוקת ב"ה וב"ש: אם נוח לו לאדם שנברא או נוח לו שלא נברא (עירובין יג), ושמחלוקת זו מובילה שוב לבעיה: אם רואים את המטרה הסופית של כל התהליך העולמי בהשגת הנפש ובשגור של העולם ומלואו לחיך האין-סוף, או בתחיית המתים, זאת אומרת: בסדר עולמי סופי בעתיד, המבוסס על רוח וגם חומר, לסוף החמישים אלף שנה [עיין בדרוש "אור החיים" של בעל "תפארת ישראל", ע"פ רבינו בחיי בפרשת בהר (ויקרא כה, ב)].

להלל היה ברור הדבר האחרון; בשבילו, "היה עונג לחיות", הוא ראה את העושר הכי גדול בהגשמת רצון הבורא על מרחב עולם רוחני-מוחשי. לעומת זה ראה שמאי את הנעלה והמחלט ביותר בהעלאת העולם הנברא-המתחדש בכל שבעת אלפים על מדרגה יותר גבוהה — לחיך האין-סופיות של המאציל הראשון, ללא נדגור חומר. ולפי זה הרי בשביל הלה המספר "ששנה" הוא הנעלה ביותר (התחדשות עולם חומרי חדש)

[שפד]

ולעומת זאת בשביל שמאי מהווה זאת המספר „אחד“ (האחדות המוחלטת) ולפי זה גם פלוגתתם לענין נר חנוכה — ופסקינן בבית הלל.

אם אנו אומרים ש„בתשרי נברא העולם“, הרי פירוש הדבר: שהענין מוסב על מחשבת המאציל הקדמון, ומחשבה זו היתה בתשרי, ובאופן זה אין מה לשמוח בעולם הנברא עם צרותיו ועם היצר-הרע שבו, אלא יש לקבל הכל באהבה: נוח שלא נברא אך אם בוא חודש האביב, אם תפארת שמש האביב בהאיר אור הגאולה של יציאת מצרים, היתה בריאת העולם הרוחני-חומרי בשביל הטבע והתולדה — אז נוח לו לאדם שנברא משלא נברא.

ואם קידוש החמה מתבסס על תקופת שמואל (על ענין זה סובבו דברי שאלתי אל מרץ הגדול זצ"ל, ע"פ מאמרו „קידוש החמה“ ב„אהלי יעקב“ דף י"ב ער ט"ז) הרי זה אישור על השקפת העולם החיובית של הלל, עם כל מסקנותיה — בניסן נברא העולם, ואנו מחייבים את העולם ואת החיים בהלל.

והיה בזה שלום וברכה!

בברכות לבכיות, המפור לך
יעקב רוזנהיים *

הוצאת המחבר

(*) את המכתב הזה פרסמתי כבר בספרי „דברי בן שלמה“ (דף כ"ה) לפרשת נח. אבל אחרי פטירת מורנו זצ"ל הרי הוא לי כעין צוואה רוחנית של האיש האהוב והיקר לכולנו, כ„סוף דבר“ של כל פניותיו לחוגי „אגודת-ישראל“ העולמית.

נופרנקפורט עד ירושלים

מאת: ד"ר חיים וייסמן

לא קל הוא לכתוב על מורנו ר' יעקב רוזנהיים זצ"ל.
מפני שגדול מאד היה האיש, משכמו ומעלה גבוה מכל העם, גדול בתורה,
גדול ביראה, גדול במידות וגדול במעשים, פרנס וצדיק, גדול פרנסי ישראל
בדורות רבים.

רק היסטוריון אמן, שיעמיק חשיב, שיאסוף בחריצות ובהתמדה את
כל החומר הרב הקשור בפעולותיו בתקופה סוערת רבת הזעזועים, הסבל
והתמורות, אשר נמשכה כשבעים שנה, ושיצליח להשתלט על כל החומר
הזה, יוכל לתאר את דמותו המופלאה.
וזאת ועוד.

אלה שזכו להכירו, לא ישכחוהו לעולם; כל אחד מהם זכור יזכרנו
בסילודים, באהבה ובהערצה, עד יומו האחרון. והם בעצם אינם זקוקים
למאמרים או לספרים על מוהר"י זצ"ל.
ואילו אלה שלא זכו להכירו, להם יתן כל הנאמר או הנכתב עליו,
פחות מדי.

איה סופר ואיה ספר, שיחאר את דמותו?
ועל אף הכל, ואם כי לא עלינו המלאכה לגמור, אין אנו בני־חורין
להבטל ממנה.

כל היודע משהו במסכת נפלאה זו, במסכת ר' יעקב רוזנהיים זצ"ל,
יבוא ויכתוב, יבוא ויספר.

על ידי כך, נכין את הנדבכים לבנין הגדול, למונוגרפיה המקיפה
שצריכה להכתב עליו.

ומי שיכתבנה, לא למען מוהר"י זצ"ל יעש, כי אם למעננו ולמען בנינו,
על מנת שנלמוד ממנה הליכות־חיים בדרכי היחיד והציבור, עד עולם.

יראתו הקודמת לחכמתו

נדמה לי כי סוד גדולתו של מורנו ר' יעקב רוננהיים זצ"ל טמון ביראתו הקודמת לחכמתו. יראת ה' היתה התכונה העיקרית והבולטת בדמותו, היא עיצבה את אישיותו, וכל רואיו העידו עליה.

דקדוקו במצוות היה למופת, כאחד מ„חסידי אשכנז“ הקדומים. מפי הרי"ם לוי יבלח"ט שמעתי כי אביו זצ"ל, רבה המפורסם של בנדין, הכיר את מוהר"י זצ"ל עוד בהיותו צעיר לימים, כשהיה נפגש אתו כל קיץ באחד ממקומות המרפא בגרמניה. כעבור שנים, כאשר שמו של מוהר"י זצ"ל התפרסם ברבים, סיפר הרב מבנדין לבני-ביתו: „כל שנה כשפגשתי אותו, ראיתי והכרתי בו, כי מאז השנה הקודמת עלה בתורה וביראה!“

איש פרנקפורט ע"נ מין

כדי להבין את התפתחותו הרוחנית של מורנו זצ"ל, עלינו לזכור את המקום ואת התקופה בהם גודל והתחנך.

מוהר"י זצ"ל היה בכל ישותו, איש פרנקפורט. קהילת פרנקפורט היתה עתיקת יומין, והוד קדומים ריתף עליה. במשך הדורות חיו ופעלו בתוכה מאורות גדולים. רבי שמעון מפרנקפורט (בעל „ילקוט שמעוני“), השל"ה הק', ה„פני יהושע“, רבי פנחס בעל „הפלאה“, רבי נתן אדלר (רבו של החת"ם סופר), הם רק אחדים מביניהם. אמנם בימי ילדותו של מוהר"י זצ"ל, התרחקה מאד קהילת פרנקפורט מעברה הגדול. כעל כל קהלות ישראל במערב אירופה, גם על ק"ק פרנקפורט עברה כוס התרעלה של תנועת הריפורם. אם להשתמש בלשונו של מוהר"י זצ"ל („זכרונות“, עמ' 29), כבר במשך עשרות בשנים לפני לידתו השתלט על קהילת פרנקפורט „שלטון העריצות של הריפורם“, והיא הפכה ל„מוסד מיסיונרי המפיץ בריש גלי את ארס הכפירה“.

בהשתלטות אנשי הריפורם על קהילות ישראל, היתה ללא ספק משום הסיכה רוחנית. ותוצאות נצחונה של מרידה זו, לא איתרו להתגלות. כשהרש"ר הירש זצ"ל הגיע לפרנקפורט, כעשרים שנה לפני לידתו של מורנו זצ"ל, לא מצא בכל הקהילה אפילו נער אחד המניח תפילין. וכך מתאר הרש"ר הירש את דמותו של הדור הצעיר, את „פני הדור“: צעירים „ללא תורה, ללא הדרכה... הנחפזים לקראת בתי הספר הגבוהים למדעים, כדי לשאוב שם... תחליף ליהדות ורגשי בוז אליה, אם כי לא הכירו מעולם“.

„הפיכת-הנגד“ של הרש"ר הירש

ברם, בתקופת הביניים, בין בואו של הרש"ר הירש זצ"ל לעיר ולידתו של מוהר"י זצ"ל, נפל דבר בקהל עדת ישראל אשר בפרנקפורט. עלה בידי הרש"ר הירש זצ"ל לבצע הפיכת-נגד שהוכתרה בנצחון, לכל הפחות חלקי. הוא יסד „קהילה נפרדת“, וריכוז סביבו את השרידים אשר ה' קרא. קהילה זו שהתפתחה ושגשגה, החזירה את עטרת ק"ק פרנקפורט ליושנה, והיתה תוך שנים מעטות למעוז היהדות באשכנז ובמערב אירופה כולו.

אביו של מורנו זצ"ל, נמנה על המתפללים הראשונים במנינו של הרש"ר הירש זצ"ל, והמשתתפים הקבועים בשיעוריו. היה זה על כן טבעי ביותר שבנו, מורנו זצ"ל, התחנך כבר ב„בית הספר הריאלי“ של הקהילה החרדית, מיסודו של הרש"ר הירש.

אין לטעות ולחשוב, כי בימי נעוריו של מוהר"י זצ"ל ולאחר כך, הצליחו הרש"ר הירש זצ"ל ומ"מ חתנו, הרש"ז ברויאר זצ"ל, לגרש כליל את רוחות הכפירה והתעיה מפרנקפורט. כפי שהוזכר כבר, היה הנצחון חלקי בלבד. הוא אמנם הצליח להחזיר למוטב חלק ניכר מאנשי המקום, ויסד קהילה לשם ולתפארת. אבל, קהילה זו היתה קהילת „המיעוט“, ולידה המשיכה להתקיים הקהילה האחרת, הריפורמית, או הריפורמית-למחצה.

יתכן ואף אחת מהגדרות: „ריפורמית“ ו„ריפורמית-למחצה“, אינה מדויקת. לאמיתו של דבר, היתה זו „קהילת-שעטנז“, הדומה מאד לדמות „שירותי הדת היהודיים“, המהווה לאחרונה את אידיאל החילוניים המושבעים בישראל: קהילה המתייחסת — לכל הפחות תיאורטית — יחס של „שוויון“ לשני ה„זרמים“ שבתוכה, לזרם ה„אורתודוקסי“ הדוגל ב„אמונה בתורה מן השמים ובקיום מצוותיה“, ולזרם ה„ליברלי“ או ה„ריפורמי“ הכפרני, המטפח תחליף של יהדות, מעורטלת מתורה וממצוות. רוחות רעות המשיכו לנשוב בעוז בין יהודי פרנקפורט, הן רוחות החודרות מהעולם הלא-יהודי הזר, והן הבאות מבין אחיהם-הם. בנסיבות אלה, כדברי הרש"ר הירש זצ"ל, היה בהצלת כל נפש ונפש לתורה ויר"ש, „ממש נס“.

מורנו זצ"ל היה ער עוד בנעוריו לסכנות שארבו לנפשו, וידע לספר כעבור עשרות בשנים, ב„זכרונות“ שלו, (עמ' 24): „ידעתי לבטים נפשיים דתיים, עוד בגיל רך ביותר. זכורני היטב יום אחד — בתקופה שהגעתי לגיל המצוות — כשהייתי לבדי בחדרי, והתפרצתי בבכי מר ומזועזע, בשפכי את לבי לפני בורא כל העולמים, שיחזקני ויזכני

להאמין בו באמונה שלמה. עד כדי כך גברו בימים ההם הנסיון וההשפעה המסוכנת של הסביבה הרוחנית, אפילו על נפש שטרם יצאה מתחום הילדותו¹²³⁴⁵⁶⁷

כעת ברור לנו למדי, כי תפילתו זו של מוהר"י זצ"ל בימי נעוריו, נתקבלה ברחמים וברצון במרומים, ומשאלת לבו הטהור ניתנה לו.

ה'תרס"ח

מאבק ראשון

ברם, הוא לא סמך על תפילתו בלבד, כי אם מוכן היה גם להיאבק על נפשו בשעת הצורך.

ושעת הצורך הגיעה, עם גמר לימודיו בבית הספר הריאלי. במשך כל שנות לימודיו בביה"ס, הצטיין מוהר"י זצ"ל בהישגיו בכל המקצועות, וקיבל תעודת גמר של „תלמיד מצטיין“. לפי מהלך המחשבות והווי החיים באותם הימים, שומה היה עליו להמשיך את לימודיו באוניברסיטה.

„לו הייתי מגלה באזני הורי את הרצון לנסוע ללמוד באיזו ישיבה — ולא חשבתי אפילו על כך — היו רואים בזה מעשה שגעון“, מספר מוהר"י זצ"ל בזכרונותיו (עמ' 20), והוא מוסיף בתוגה: „עד כדי כך ירדה אז פלאים המסורת העתיקה של הישיבה, בחוגים המכונים, האורטודוקסיה החדשה במערב אירופה, שהרש"ר הירש זצ"ל נשא את עולה, מסורת שהיתה עוד לפני חמישים שנה, לכל הפחות בגרמניה הדרומית“.

ואכן, השתדלו הוריו שבגם יתידם, „התלמיד המצטיין“, ימשיך בלימודיו באוניברסיטה. ברם, מוהר"י זצ"ל אשר ידע כבר אז על הסכנות הרוחניות שארבו לצעירי ישראל, תלמידי מוסדות השכלה הגבוהה, סירב ללכת בדרך מסוכנת זו. סירובו נבע מרצונו העז לשמור על יראתו, מכל משמר. פרשה זו משנות נעוריו, נזכרת ב„זכרונותיו“ שלו, במלים ספורות בלבד: (עמ' 23): „ביום 15 למאי 1886 (תרמ"ו), נכנסתי לעבור כפקיד מתלמד מן המניין בבנק עמנואל שוורצשילד בפרנקפורט ענ"מ, לאחר שנכשלו כל נסיונות אבי זצ"ל להכניסני למקצוע מסחרי קרוב יותר ללב. לפני זה, התנגדתי בעקשנות לכל שידולי הורי להמשיך בלימודים וכו'... פחדתי באופן אינסטינקטיבי — וזכורני עוד היטב את הלבטים הנפשיים הללו — שהלימודים באוניברסיטה יכבידו מאד על המלחמה למען שמירת האמונה הצרופה ויראת השמים בלבי. אושר החיים על פי דרך התורה ולימודה, העונג הרוחני של ליל שבת או של יום הכפורים, היו בעיני יסודות

הכרחיים לחיים ראויים לשמם במידה כזו, שהעמדתי לנגד רצון הורי „לאו“ מפורש, מתוך החלטה נחושה“.

שמעתי ממקור נאמן, כי הנסיון בו התנסה מורנו זצ"ל באותם הימים, כאשר הוריו ביקשו ממנו להמשיך בלימודים באוניברסיטה, מחד, ואילו לבו אמר לו כי עליו להתרחק מהאוניברסיטה כמטחי קשת, כדי לשמור על טוהר יראתו — השפיע לרעה על בריאותו. ההכרח להמרות את פי הוריו גרם לו צער רב כזה, שנחלש וחלה. הרופא שטיפל בו ידע את סיבת הדבר, ואמר להוריו: „עליכם לבחור בין בן בריא וחזק, ובין בן בעל תעודה אקדמאית“. מובן מאליו שתשובת הרופא שמה קץ לשידולי ההורים, וכך סייעו למוהר"י זצ"ל מן השמים, ללכת בדרך אשר בחר בה.

„שויתי ה' לנגדי תמיד“

משירדה תכנית הלימודים באוניברסיטה מעל הפרק, פנה מורנו זצ"ל לחיי המעשה: הכשרה למקצוע שיפרנס אותו. אבל יחד עם זאת, קבע עתים ללימוד תורה בעמקות ודביקות הנפש, והתרומם בדרגות היראה.

הזכרתי למעלה את עדות רבה של בנדין זצ"ל. לעדות זו, אפשר להוסיף את עדותם של כל גדולי הדורות האחרונים אשר הכירוהו אישית, החל מרבי חיים מבריסק זצ"ל ועד גדולי ימינו שליט"א, ואשר כולם רחשו לו אימון והעריצוהו. אף הוא זכה יחיד בדורות רבים — כידוע — בכנסיה הגדולה השניה, להכתרה בתואר „מורנו“, מטעם כל גדולי הדור, והתפץ חיים, האדמו"ר הזקן מגור, הגר"ע גרודזנסקי, האדמו"ר רבי ישראל מטשורטקוב ורבי מאיר שפירא מלובלין, זכר צדיקים וקדושים לברכה, בראשם.

אם כי הצניע מאד לכת, ניתן לעין בוחנת להתבונן היטב ביראת השמים של מורנו זצ"ל. הייתי אומר, כי אפשר היה למששה בידיים ממש. מי ששהה בסביבתו, התרשם כי מוהר"י זצ"ל מקיים את „שויתי ה' לנגדי“ תמיד ממש, בכל עת ובכל שעה ובכל רגע. את"ל, אם כי היה שרוי בעולם העשיה, לא יצא מעולם מד' אמות של הלכה, כי שקל ממש כל צעד ושעל בפלס ההלכה.

מתרחק מ„היתרים“

בהיותו צעיר לימים, בשנים הראשונות אחרי נישואיו, יסד מוהר"י זצ"ל מפעל של הוצאה לאור. את עיקר פרנסתו ינק אז מכתב-עת גרמני בשם „דער טוריסט“ („התייר“), אשר רכש אותו בדמים מרובים, ואשר היה בטאונז של אגודות התיירות הגרמניות.

בימים ההם, טרם נפוצה בעולם מה שנקרא בימינו „תיירות-חוץ". אבל בתוך גרמניה עצמה, הרבו הגרמנים לטייל ולתייר, והתקיימו אגודות שטיפחו וטיפלו בתיירות זו, והוציאו את כתב-העת הנזכר. ליהודים לא היה כל חלק בענין זה, בוודאי לא בתור שכאלה, וסבורני כי גם מספר היהודים שהשתתפו בתנועה זו כיחידים, היה פועט ביותר.

ההכנסה הגדולה של כתב-העת נבעה מהמודעות שפרסמו בו בתי המלון וכדומה. והנה נודע למוהר"י זצ"ל כי סוכני העתון, בבואם לקבל את המודעות, מפריזים מאד בענין תפוצתו, ומוסרים למפרסמי המודעות אינפורמציה מוגזמת. בלבו של מוהר"י נולד ספק, אם מותר לו להמשיך בהוצאת העתון. הרי בעלי בתי המלון מפרסמים בו את מודעותיהם, באשר הם סבורים כי יש לו לעתון מספר קוראים גדול בהרבה מזה שיש לו למעשה; והרי על סמך זה הם מוסרים את המודעות. ואם כן, משהו לא בסדר, מפני שההלכה הוא כי „אסמכתא לא קניא".

מניח אני כי אפשר היה למצוא מאה פתחים ודרכים של „היתר", ובוודאי ובוודאי כי אלף אחרים במקומו, היו נעזרים בפתחים ודרכים אלה. אך לא כן מוהר"י זצ"ל. משעמד על הדבר, סילק את ידיו מהענין, אם כי היה בכך משום קרבן גדול מצדו והפסד מרובה. והנה עוד מומנטים אחדים, מאלה שהייתי להם עד ראיה ושמיעה, העולים כעת בזכרוני:

בשנת תש"ז, בהיותו עוד באמריקה, התגלגלה בינינו השיחה לעתים קרובות על ארץ-ישראל ועל המצב בה. ידעתי אז מדבריו, כי טרם נוצרו התנאים שיאפשרו את עלייתו ארצה.

באחת השיחות, שאלתי אותו אם לא חשב על ביקור בארץ. ותשובתו היתה (אני זוכר אותה כמעט מלה במלה): „בוודאי שביקור בארה"ק היה מעניין אותי מאד, והיה גורם לי עונג נפשי רב. ברם, אין עוד ביכולתי להשתקע בארץ, ומשאהיה כבר בארץ-ישראל, מהיכן אקח, היתר' לצאת ממנה?"

ושוב: בוודאי, ועינינו הרואות, כי יש ויש למצוא „היתר". אבל, כאמור, מורנו זצ"ל לא נזקק ל„היתרים", פרט אולי למקרים של פיקוח נפש, פשוטו כמשמעו.

ואכן, בהיותי עקבי לשיטתו, ובהחמירו על עצמו, נמנע מורנו זצ"ל מלבקר בארץ, עד שעלה להשתקע. ומשעלה ארצה, לא עזב אותה עוד אפילו ליום אחד.

אימת הדין

בשנה הראשונה למגוריו בארץ, בקרתי אצלו בסוף חודש אלול, בשבוע של „סליחות“ או בשבוע שלפניו. מוהר"י זצ"ל נראה חיוור וחלש. שאלתי לסיבת הדבר, וקבלתי תשובה מתחמקת במקצת, בערך „שום דבר, זה יעבור“. או דומה לכך.

אך מפי בני משפחתו, נודע לי כי היה זה מאימת הדין, מפני „הימים הנוראים“, ההולכים ובאים, וכי תופעה זו חוזרת ונשנית זה שנים רבות. מדי שנה בשנה, כפי שאמנם ראיתי בעצמי בשנים שלאחר מכן. מוהר"י זצ"ל היה מתכוון לימי הדין, מתוך מאמצי נפש כאלה, שהדבר סיכן ממש את בריאותו.

תפילתו הזכה

זכיתי לראות אצל מורנו זצ"ל, שנתקיים בו הפסוק „רצון יראיו יעשה“. ידוע לי כי תפלתו נתקבלה ברצון, כי מן השמים נענו לו בענינים שונים, בסייעתא דשמיא כמעט חוץ לדרך הטבע, ולפעמים נתמלא רצונו בבחינת „טרם יקראו ואני אענה“. אף ביציאתו מגרמניה הנאצית, כשנתיים אחרי עלייתו של היטלר ימ"ש לשלטון, גסתייע ב„סייעתא דשמיא“ גלויה ובולטת.

יחסו לבריות

דוק של רצינות גמורה היה פרוש תמיד על פניו של מוהר"י זצ"ל. אך רצינות זו לא האפילה על סבר הפנים היפות ועל החביבות, בהם קיבל את כל הבאים במגע אתו. הוא קירב אליו כל איש, כקטן כגדול, והכנסת-האורחים שלו היתה מעודנת ולבבית.

מורנו זצ"ל העריך כל איש, ואפילו שלא מבני ברית, לפי אמונתו בה, או — להבדיל — לפי היותו כופר בעיקר.

זכורני שיחה בשנת תש"ז, על פעולות ההצלה בימי השואה. בראשית מלחמת העולם השניה, שהה מוהר"י זצ"ל בלונדון. משגברו התקפות ה„בליץ“ הגרמני, עבר לניו-יורק.

בניו-יורק נודע לו על רציחות הנאצים. רבות התרפק על פתחיהם של שליטי אמריקה, ועד ל„בית הלבן“ הגיע, במאמציו הכבירים להצלת אחים ממות. בהזדמנויות אלה, הכיר אישית את הנשיא רוזבלט המנוח, וכן את הנשיא טרומן.

בדבריו על האחרון, התבטא מורנו זצ"ל בערך כך (ויש לזכור כי הדברים נאמרו עוד בשנת תש"ז): „התרשמתי כי הוא מאמין בבורא כל

העולמים, ולפיכך עזר לנו לפי יכולתו, ואפשר לסמוך עליו כי ישתדל תמיד לעזור לנו". עמדתו של הנשיא טרומן, בתקופת סיום המנדט הבריטי על א"י ולאחריה, אישרה את דבריו של מוהר"י זצ"ל.

ובכלל, השרה מוהר"י זצ"ל בביתו ובסביבתו אורה של קדושה וטהרה, וכל הקרב אליו הרגיש זאת. לנכנס לביתו היתה תחושה שהוא נכנס לקודש פנימה, ובעצם הדריכה על סף ביתו, היה משום קריאה לטהרת המחשבה, להרהורי תשובה. כך היה בניו-יורק, בבית בנו ר' שמואל הי"ו, כך היה בבית חתנו ר' דוד שלזינגר הי"ו ברח' אחד העם בתל-אביב, ואח"כ ברח' הבעש"ט בבני-ברק, וכך היה לאחרונה בבית חתנו ר' מרדכי נוי הי"ו, בירושלים ע"ה"ק. ובוודאי כך היה בכל מקומות המגורים שקדמו להם.

אין כל פלא, איפוא, שהבאים בצל קורתו, התקשרו אליו בעבותות, אשר אהבת אין קץ ויראת כבוד שוזרו בהן יחד. יחס רבים ממעריציו אליו, היה מעין יחס חסידים אל רבם.

הרב בנימין זאב יעקבזון שליט"א, רגיל לספר, על אחד מביקוריו בקראקא, בשעה שהתכנסה בה, „המועצה המרכזית" של „אגודת ישראל" העולמית. לכינוס זה הגיעו גדולי אדמו"רי פולין, והאדמו"ר הזקן מגור זיע"א ביניהם, מוקפים המוני חסידים, והרב יעקבזון יבלח"ט הסתובב ביניהם. כשאחד מקהל החסידים פנה אליו, אל ה"קה", בשאלה מתגרה במקצת: „ומי הוא הרבי של מר?" ענה הרב"ז יעקבזון מיניה וביה: „הרבי שלי, הוא מורנו ר' יעקב רוזנהיים!" בתשובה שנונה זו, נתן הרב"ז יעקבזון שליט"א ביטוי לרגשותיהם של רבים מאד מבין מעריצי מורנו זצ"ל. לזה יש להוסיף, כי השאלה והתשובה הגיעו לאזניו של הגרא"ז מלצר זצוק"ל, ובפגשו כעבור ימים אחדים את הרב"ז יעקבזון שליט"א, אמר לו: „בחרת לך רבי טוב!"

„תתן אמת ליעקב"

מוהר"י זצ"ל דבק בכל נפשו במידת האמת, ואפשר לומר כי זכה ונתקיים בו הכתוב „תתן אמת ליעקב". הוא התרחק מן השקר ומהדומה לו, עד קצה גבול האפשרי.

ידוע הסיפור על הרבי הזקן מקוצק זיע"א. פעם אחת נגנב דבר מביתו. משמשו סיפר לו על כך, והוסיף: „מה הפלא? הרי הכל כאן הפקר, ומדוע לא יגנבו?" נתן עליו הרבי קולו: „מה אתה אומר, מדוע לא יגנבו?" הלא כתוב בתורה, לא תגנוב, והאיסור הוא כמחיצה גדולה!...

אף מורנו זצ"ל כן, טהור לב כמעטים בדורותיו היה, ואף בעיניו היה האיסור שבתורה „כמחיצה גדולה", וכמעט לא האמין שיכול איש לעבור

על מחיצה זו. פעם אחת התלונן מישוהו באזניו על אחד ממקורביו, והתרעם עליו כי מסר למוהר"י זצ"ל אינפורמציה לא נכונה. „כיצד אפשרי הדבר?" — ענה לו מורנו זצ"ל — „לא יתכן! הרי כתוב, מדבר שקר תרחק!"

היה רחוק מאד מתכססנות, וכלבו כן פיו. מסופקני מאד, אם מיום שעמד על דעתו, אמר אי פעם דבר שלא התכוון אליו בכל הרצינות, דבר שלא היה כולו אמת.

הוא דן כל אדם לכף זכות, והאמין ביושרו של כל אדם מישראל. אך משהגיע למסקנה כי מישוהו מתנהג בצביעות, כי הוא אחד בפה ואחד בלב — ולא בקלות הגיע למסקנה זו — השתדל בכל הדרכים להתרחק ממנו ומלהפגש עמו, כדי שלא יצטרך לדבר אתו.

אם כי גדולים העידו עליו כי הוא בקי בכל הש"ס, ואם כי ידיו היו רב לו גם בחכמת הנסתר — ומקצת ממוקצת מזה מתגלה גם באחדים מכתביו — ראה את עצמו כל ימיו כ„בעל בית פשוט", והיה סבור כי אינו ראוי כלל וכלל לכבוד הגדול שזכה לו, מצדם של כל גדולי ישראל.

כמה מאלפים הם בקשר לכך, דברי ה„שפת אמת" בפרשת ויצא, על הפסוקים: „ויקץ יעקב וכו' וירא ויאמר מה נורא וכו'" (שפ"א על התורה, ויצא, תרל"ד): „נכתב לשבח ליעקב אע"ה, כי איש אחר אם היה לו חלום כזה, עוד היה מתגאה. ועליו גפל פחד ויראה. וזה סימן שהיה איש אמת" וכו'.

עדי ראייה מספרים, שבמעמד הכתרתו בתור „מורנו" בכנסיה הגדולה השניה, ישב מוהר"י זצ"ל ובכה. לא רק שהכבוד הגדול לא הכניס בלבו הטהור אפילו כחוט השערה של גאווה, אלא ישב ובכה, שבור ורצוף, בהיותו בטוח כי אינו ראוי לכל זה...

פרנס של כל בני הגולה

שמו של מוהר"י ריונהיים זצ"ל ייחרת בדברי הימים של כלל ישראל, כאחד מגדולי הפרנסים הטובים של כל הדורות.

בצאת ישראל ממצרים, מספרים לנו חז"ל (תענית ט): „שלושה פרנסים טובים עמדו לישראל, אלו הן: משה ואהרן ומרים". בוודאי שברוב רחמיו העמיד הקב"ה לנו פרנסים טובים בכל דור ודור. גדולי התנאים והאמוראים, היו גם פרנסי דורותיהם, וכן לאחריהם גאוני בבל ברובם. ואילו במצוקת העתים, כשגדל פוורנו בין הגויים והקשר בין קהילות ישראל הלך והתרוסף, נעשתה כעין „הפרדת סמכויות": גדולי התורה התרכזו

בהרבצת התורה בעם ועשו כל מה שביכולתם להגדיל תורה ולהאדירה, ואילו בצרכי הציבור. עסקו באמונה פרנסים כשרים, כשהם כפופים ל„דעת תורה“ של גדולי כל דור.

מעט מאד ידוע לנו על פרנסים אלה, ויש הסבר לכך.

בתנאי החיים הקשים, בגבור התלאות והיסורים, הגזרות והשמדות, לא היתה דעתם של אבותינו נתונה לכתוב את קורות העתים. נוסף לכך, בתנאי הפזורה שהלכה וגדלה, צומצם גם שטח פעולותיהם של הפרנסים, הלכה ופחתה הטריטוריה הנתונה לסמכותו של כל אחד מהם. הם פעלו לרוב בשטח הצר של קהילתם-הם, או לכל היותר בשטחן של כמה קהילות סמוכות, ורק לעתים רחוקות חרגו ממסגרת זו.

יוצא מן הכלל היה השתדלן הצדיק רבי יוסף מרוסיהים, הידוע בשם „רבי יוסלמן מרוסיהים“, אשר מצודתו היתה פרושה בימי הקיסר קרל החמישי על כל קהילות ישראל בכל מדינות מלכותו הגדולה. כל בני עמו בארצות אלה ראו בו את פרנסם ומנהיגם, ואף הקיסר הכיר בו רשמית כ„נגיד ומצווה לכלל היהדות שלנו בקיסרות הקדושה“. הודות לכל אלה, נשמר זכרוננו של רבי יוסלמן מרוסיהים, אשר אשת נעוריו של מוהר"י זצ"ל היתה מצאצאי צאצאיו, בזכרוננו של העם, לא נשכח ולא ישכח.

בתקופה המודרנית, עם התקדמות הטכניקה ואמצעי התחבורה, נפתחו אפשרויות גדולות לפעילות ציבורית ולהנהגה יהודית כלל-עולמית. ואכן, הגה מורנו זצ"ל את רעיון האחדות הארגונית של עם התורה, זכה להגשימו ביסודה של „אגודת ישראל“, ועמד בראשה למעלה מיובל שנים, עד יומו האחרון עלי אדמות. על ידי כך היה מוהר"י רוזנהיים זצ"ל ל„פרנסן של כל בני הגולה“ (פרשכבה"ג).

***

ארכו הדברים, אך לא תמו.

פרקי חייו ומשנתו של מורנו זצ"ל, תורה הם וללימוד הם צריכים. ומה שכתוב פה, מעט מועיר הוא, מעשר מן המעשר, ועוד חזון. למועד איה"ש.

חז"ל אמרו (סנהדרין צב): „כל פרנס שמנהיג את הציבור בנחת, זוכה ומנהיגם לעולם הבא, שנאמר, כי מרחמם ינהגם ועל מבועי מים ינהלם“.

פרנס כזה היה מוהר"י רוזנהיים זצ"ל, והוא ינהיג בוודאי את ישראל כולו, לעולם הבא.

(נחפרסם ב„דגלנו“, ניסן תשכ"ו)

פרק שבעים-ותשעה

לאור נוסח

מאת: הרב יוסף-אברהם וולף

רצונך לדעת — כך אמר לי פעם אאמו"ר רבי פנחס וולף שליט"א — מהי דמות החניך של רבי שמשון-רפאל הירש זצוק"ל? צא והסתכל בדמות דיוקנו של מורנו רבי יעקב רזנהיים, זכר צדיק לברכה. ר' יעקב רזנהיים הוא לפני הש"ר הירש כתלמיד לפני רבו. שואף הוא כל ימיו להיות בבואה דאותו גדול. ומידה זו, מידת התלמיד לפני רבו, אינה מצויה אלא במקום יראת-שמים בלבד, בחינת „ומורא רבך כמורא שמים”.

דבר זה גדולי דורו ראו בו ושמעו עליו: יהודי המשכים בבוקר על-מנת ללמוד פרק במשנה ודף בגמרא, להשתתף באמירת תהלים — וחלילה לו מלבטל תפילה בציבור. שכן כל עבודת-הכלל, שעבודה נתפרסם שמו של רבי יעקב רזנהיים ברבים, אינה אלא תפילה בציבור. לאדם מערכי לב — וההצלחה משמים. ולעתים קרובות ידמה, כי מנהיג זה היה אחד המעטים והיחידים שאינם שוכחים אף בשעת מעשה, כי הם אינם אלא שליחי ציבור בלבד, ולא בהם תלוי הדבר, כי אם בזכות שולחם. ואף חכמתו עמדה לו. את דעת התורה הוא למד. מפי סופרים, ראש וראשונה הש"ר הירש, ומפי ספרים, כל ספרי האמונה למיניהם. נשתדל לציין בשורות הבאות את הקו המגשר בין המחשבה והמעשה בעבודת הכלל שלו.

ספריו ומאמריו של ר"י רזנהיים מתחלקים לשני סוגים בעיקר: עיוניים ומעשיים. בתור עורך ה„איזרעאליט” (מיסודו של הר"מ להמן זצ"ל) נקט עמדה לבעיות היום. בעיות היום באותה תקופה בגרמניה היו בחלק ניכר בעיות רוחניות. השפיעו אותה שעה אישים כגון הרמן כהן (הפילוסוף הגדול ביותר בסוף המאה הקודמת!) ואחרי מלחמת-העולם הראשונה, פרנץ

[ש צ ו]

רוזנצווייג (אף הוא פילוסוף) ומרטין בובר (אשר כיהן מאוחר יותר כפרופיסור באוניברסיטה בירושלים, למרות שאשתו היתה גוצריה). מאישים אלה יצא קסם והקסים את הנוער החרדי. פרנץ רוזנצווייג נקט בדעה שהמצוות „ראויות“ לקיום, אך אינן מחייבות, ונימק את השקפתו זו. מרטין בובר, ידידו האישי של פרנץ רוזנצווייג, דרש ריבוי הלימוד בתנ"ך (במיעוט, אבל לא בחיסול, של ביקורת-המקרא) אך ללא מצוות מעשיות. ורבי יעקב רוזנהיים, לעומתם, תיאר בנאמנות במאמריו את השקפותיהם של אלו והצביע בחריפות על נקודות התורפה שבהן, עד שרוזנצווייג עצמו העריך מאד את רמת הביקורת הזאת. המגמה הראשית של דברי הביקורת היתה: כל אחד מהוגי-דעות כופרים אלה בורר לעצמו איזה קורטוב מתוך היהדות ומושיב את החלק על כסא השלם. הוא העמיד את צרות דעותיהם לעומת דברי דוד המלך: „לכל תכלה ראיתי קץ רחבה מצותך מאד“. והואיל והנידון היו המצוות המעשיות, העביר ר"י רוזנהיים בפנינו סיכום קולע ביותר של הספר „חורב“, היינו ביאור התכליות הראשיות של המצוות לדעת הש"ר הירש. ואנחנו הקוראים לא למדנו פחות מסיכומים אלה, ממה שלמדנו מתוך ההסתייגויות. מאמרים אלה נתנו חיוק אמונה והעמקתה.

ואף על פי שהשטחים המדעיים שבמאמרי ר"י רוזנהיים היו רבים ושונים, אין כל ספק שהשטח ההשקפתי הוא שהיה הקרוב ביותר אל לבו. מתוך כך נבעה גם דעתו על „אגודת-ישראל“ וארץ-ישראל. שני המושגים הללו צמודים הם זה לזה, לפי מצבה של מלחמת החורב — — — עוד כיום.

מי דרש להעמיד את ארץ-ישראל במרכז העבודה של אגודת-ישראל? הוה אומר: ד"ר יצחק ברויאר זצ"ל. עמדתה של פועלי אגו"י כעת מזדהה עם דעת ברויאר — אך ורק בדרישה המעשית, אבל לא בנימוק הרעיוני. בנין א"י — פירושו אצל ד"ר ברויאר — הכנה לימות המשיח. הוא ראה בבנין הארץ את הדרך הראשית לאותה מטרה נשגבה. קללת „ושממו עליה אויביכם“ הולכת ומתמעטת מעל גבה של ארצנו הק', סימן לבואו הקרוב של מלך המשיח. הגלות הפרידה בין עם וארץ, והנה הם חוזרים ומתאחדים. הם הם צעדיו של המלך המשיח. לדעה זו לא השאיר ברויאר אחריו יורש.

ר"י רוזנהיים — לא כך היתה דעתו. ובזה הסכימו עמו גדולי ישראל. כלום רבי חיים-עוזר זצוק"ל לא חייב את בנין א"י, כלום לא הוא בכבודו ובעצמו התעתד לעלות? וכי לא ידוע הדבר, שאף החפץ-חיים זצוק"ל כבר כמעט כיתח הנה את רגליו, ועדיין ביתו עומד בפתח-תקוה? גם פעולותיו של האדמו"ר הזקן מגור זצוק"ל ידועות כל צרכן, והש"ר הירש

תמך—אף הוא להלכה ולמעשה ביסודה של פתח-תקוה. אבל, הן כל אלה רחוקים היו מלדרוש, שיהא דבר זה בדורנו תפקיד-התפקידים, לא כן עמהם. תפקיד התפקידים מהו? ועד הישיבות! לו התמסרו שני שרי קודש אלה, אותו טיפחו ויסדו. ואם עלינו לזרו את קצב הגאולה, הלא חיבר החפץ-חיים וצ"ל ספר שלם על הנושא הזה, מתוך נימוק זה. והו שם ספרו אשר יקרא: חפץ חיים. שמירת הפה מלשון הרע, הלא זוהי הכנת הדרך למלך המשיח שיבוא במהרה בימינו.

ר"י רוננהיים לא שלל את בנין הארץ ח"ו. הלא מצוה מן התורה היא, כפי שהוא הדגיש בשם הרמב"ן אלף פעמים ופעם. ושמא תתפלא: הרק מצוה ככל המצוות — האם הדעה סובלת „לצמצם" את חובתנו כלפי הארץ? והנה הוא משיב: „לצמצם" — היתכן? וכי איזה צמצום יש כאן? הלא ידעת אם לא שמעת מצוה מהי? מצוות ה' מהי? הלא היא מושרשת בשרשים איתנים בעולם ה„מיטאפיסי", היינו בעולמות העליונים. ואין בשום אופן רשות לטעון, כי הבסיס: אחת ממצוות התורה, לא יספיק להמריץ את הלבבות לפעול ממש עבור א"י. ארץ-ישראל היא חלק של התורה, ואיננה התורה בעצמה ח"ו. זוהי הגישה הפשוטה והאמיתית ביותר. על יסוד גישה זו נבנה והוקם כל הישוב הישן על ישיבותיו, עריו, שדותיו ויקביו. אנשי הישוב-הישן, שבמסירות גפש נפלאה קיימו את מצוות ישוב ארץ-ישראל, לא האשימו את אחיהם שבחוץ לארץ, ולא טענו שא"י היא תפקיד התפקידים.

לכאורה, לפום ריהטא, לפום השטחיות האכזרית, האוכלת אותנו בכל פה, יש כאן מעין צמצום. ואילו ר"י רוננהיים אמר וכתב: „אך ורק היא (מצוות ישוב א"י) נותנת לנו את הכוח לעמוד בפני כל ההיסוסים והספיקות אשר עלולים כיום לחסום בפני יהודי מאמין את הדרך למלחמתנו (הרוחנית) למען א"י, ומאידך גיסא, רק בה הכוח להתגבר על הסכנה הנשקפת מריכוז כל הכוחות עבור ארץ-ישראל."

פירוש הדבר: יהודי מאמין החושש מפני סכנת ההתבוללות בא"י — באה מצוות ישוב א"י ומפזרת את ההיסוסים. שנית: יהודי מאמין הדורש את ריכוז כל הכוחות עבור א"י, וריכוז זה יגרום לפגיעה בשלימות התורה (וגורלו הרוחני של ה„מזרחי" יוכיח) — באה מצוות ישוב א"י ומתוירה את המצוה למקומה הראוי בתוך מסגרת התורה.

השטחיות האכזרית רואה את ה„מציאות". אך המציאות — חוויות היסטוריות ניתנות לפירושים שונים (כל עוד שאין אתנו נביא), מצב היסטורי משועבד לחוק התמורות רב התוצאות — ודבר אלוקינו יקום

לעולם. יידע האדם, כי אין הוא יודע את המציאות. וב"ה המעלים מאתנו את המציאות. כי בשעה שאנו רואים את אולת ידינו בפני שלהבת הכפירה, ויש מים לכבוחה, שכן אין מים אלא תורה, אך אין אנו יודעים את מלאכת הכיבוי — לאן נגיע ח"ו, בשעה שאנו חושבים כי כזאת היא המציאות. כלום לא התחילו כבר מנהיגים מדיניים משתי מפלגות דתיות לעורר ספיקות עמוקים ביותר לגבי המציאות? ומה אשמים אלו, שראו את הנולד? אך כשם שלא התלהבנו מן ה"מציאות" בעבר, כן אין אנו מתיאשים ח"ו בהווה. אין אנו מתיאשים, כי הכפירה חלוף תחלוף. גדולה ממנה, בכמות, באיכות ובעמקות — הלכה לאבדון. יבוא היום ותרבות אירופה תהא שכוחה מעיקרה. לא יאמינו עוד בכוחם ובעוצם ידם, לא יהיה עוד המדע והאמנות לאור מטעה. ואילו תורתנו, ממנה אור יצא לעולם. רק זנבות האודים העשנים האלה אמנם נראים עוד לפעמים כשלהבת, עד שאור הנבואה יבהיר את מציאותם האמיתית.

מציאות מהי? זאת יודע רק הנביא, ולא אחר. היחס המעשי להווה מבואר בתורה. וגדולי ישראל — מתוך גרונם מדברת תורת ה'.

**
*

ועוד הסביר לי פעם אאמו"ר שליט"א: רצונך לדעת מה היתה שאיפתו החינוכית של הגה"צ הש"ר הירש זצ"ל, צא והסתכל במורנו רבי יעקב רוננהיים — כזה ראה וקדש!

רבי יעקב רוננהיים זצ"ל הראה מתמיד בקיאות גדולה בספרי רבו הגדול. מפעלו של הרב הירש הוא בעל ממדים גדולים למאד: פירוש רחב מאד על חמשה חומשי תורה, פירוש לתהלים, לסידור התפילה, "אגרות צפון", ספר "חורב" על טעמי המצוות, 17 כרכים של הירחון "ישורון", והרבה חוברות. בששת הכרכים של אוסף כתביו נאסף חלק גדול מכתביו אלה, הכוללים בין היתר מאמר על כל חודש וחודש בכל כרך (ואשר ראו אור לאחרונה בתרגום עברי, בסדרת הספרים "במעגלי שנה", הוצ' "נצח"), סדרת מאמרים מקיפה על טעמי המצוות בכלל — ושל מילה, תפילין, ציצית בפרט; מאמרים פידגוגיים רבים שתורגמו לעברית, סדרת מאמרים על האשה, סדרת מאמרים גדולה על ספר ישעיהו, סדרת מאמרי ביקורת על גרץ, שלעומקה לפי"ד שאר המבקרים לא הגיעו, ביקורת החמרניות, מאמרים רבים על עצמאות הקהלות והרבה כיוצא בהם. בקיאות בעושר מגוון זה יוצרת יחס נפשי עמוק לכל עניני תורה"ק,

הלכת ואגדה, וגם מטפחת לב ער למלחמתה של תורה בדורנו, נגד המחבלים תרונתיים והגשמיים.

אמנם נדמה לנו שאין מוצאים בכתבי ר"י רונתיים את כל התוקף של חביקורת הקטלנית כלפי התרבות המודרנית, כפי שחיא משתקפת במאמרים שונים של רבו, כגון: חביקורת כלפי גרץ, היתדות-ותחיליניזם, ועוד. רונתיים הבליט אחדת-מה כלפי הפילוסוף היהודי פרנץ רונצווייג (לא מדובר כאן על אהדה אישית), אף על פי שהוא נשאר „מודרני“ גם בשלבי חייו האחרונים. לא גיכר כאן מספיק ח, חלנו אתה אם לצרינו“ של הרב הירש זצ"ל.

אבל הניסוח, כי תכלית המוסר שבתורה משתקפת במושגים „קדוש“ ו„ברוך“ — הריהו מבט עמוק וממצה לתוך דבריו של אותו צדיק. „קדוש“ — חיינו השלמה עצמית, להגיע לאותה דרגה אשר בה היצרים ותאווות מכוונות אך ורק לשלימות, ושוב אין מלחמת היצרים. „ברוך“ — חיינו „מלא כל הארץ כבוד“, השלמת הבריאה לתדום רגליו יתברך. המציאות הפנימית של האדם, והמציאות החיצונית של כל הבריאה.

בסווגו את מצוות ה' לשני סוגים אלה, יסד ר"י רונתיים את העמדה שממנה הוא מבקר את ספרי הכופרים על האמונה. ביניהם: בובר, הפילוסוף הריפורמי הרמן כהן, רונצווייג (כנ"ל) ועוד. וכמו כן כלפי כתבים שונים, שהיו בעלי חשיבות רגעית.

גם תפיסתו האגודאית, „האתיקה (מוסר) של האגודאיות“ — יצוקה על בניני-הרוח של רבו. אגודה' — בתור הסתדרות — מושרשת ברעיון העמוק, של אחדות עם ישראל (המושג המודרני המלאכותי „עם התורה“ אין לו מהלכים בכתביו). ישיבות ליטא, להט חסידי, בהירות הקו של תלמידי החתם-סופר, עמדה איתנה בתוך נחשול ההשכלה של תלמידי הש"ר הירש — הם ארבעה דגלים החונים מסביב לארון הקודש העומד בתוך אוהל מועד. גיוון אחדות מורכבת, איש על מתנהו ואיש על דגלו, הלא זאת היא עבודת ה'.

בשמענו את נאומו הראשון בת"א אחרי עלייתו ארצה, שמענו את תיאור יעודה של אגו"י: להעלות את הניצוצות המפוזרים בעולם הקליפות. כבר במאמרו על ברכת היוצר מפורש, כי לא תיתכן הבנת התורה על פי הנגלה בלבד. וידיעתו בהלכה רחבה היא. גם בדבר בנין הארץ הוא השתית את הכל על הבסיס של מצוות ישוב א"י, אחרי עיון גם בספרי האחרונים. ובכן: הלכה, אגדה, קבלה, מדיניות, הסתדרות, א"י — והיו לאחדים בידו! ואחרון אחרון חביב: הוא הבין עוד קרוב לשנת תר"ס, שאין בנין

בעמנו, אם לא גדולי התורה בונים אותו. לא תיתכן אגו"י בלי רבי חיים מבריסק זצ"ל, האדמו"ר מגור זצ"ל וחבריהם. ולא פעם אחת נשמע ממנו, כי „כתורה יעשה“, על פי דברי מרן רבי חיים-עוזר זצ"ל. ובאמת ובתמים הוא תמיד עיצב את דעתו בהסכמת הרח"ע וגם ביטל את דעתו כרצון הרח"ע.

כללו של דבר: חרדי אשכנז, ביניהם הוא שכן, העריצו אותו כאישיות, כתלמיד של רבם הגדול, כאיש הרוח, השואב מן התורה, ההלכה, האגדה וחקבלה — את הליכות חייו, בחיי היחיד והציבור.

(מתוך ספרו „התקופה ובעיותיה“, הוצאת „נצח“ בני-ברק, תשכ"ה)
הדפסה ברוחניות מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התכנה

תאריכים וציוני-דרך בנתיב חייו

1234567

מאת : אהרן פורסקי

מורנו רבי יעקב רוזנהיים זצ"ל נולד בט"ו מרחשון תרל"א (1870) בפרנקפורט ע"נ-מיין לאביו ר' אליהו ברבי יעקב רוזנהיים מהופנהיים ולאמו שארלוטה. האם היתה בת ר' יצחק קויפמן, בעל „הוצאת ספרים קויפמן" הידועה בגרמניה. אביו היה איש-אמוניו של הבארון וילהלם פון-רוטשילד-לחלוקת כספים לנצרכים ולמוסדות חינוך וחסד, ורעייתו שארלוטה היא שניהלה את חליפת המכתבים עם גדולי הרבנים במזרח אירופה בענין התמיכות בשם הבארון, בזכות בקיאותה בתנ"ך ובשפה העברית. היא היתה הראשונה בנשי פרנקפורט שקיבלה עליה בהשפעת רבי שמשון-רפאל הירש זצ"ל לכסות את ראשה ובזכות זאת נברכה מפיו בבנה זה, מורנו רבי יעקב רוזנהיים, אשר הפך להיות מגדולי מנהיגי ישראל. מוהר"י רוזנהיים התחנך בימי עלומיו בבית-מדרשו של רבי מנחם-מנדל הירש, בנו של הש"ר זצ"ל. רבי שמשון-רפאל הירש בעצמו עוד הספיק להשתתף בחגיגת הבר-מצוה שלו, בהעניקו לו את ברכתו: „וחזקת והיית לאיש", אשר ליוותה אותו כל ימי חייו. כשסיים חוק למודיו עבד כשוליא בבנק של שוורצשילד, ואח"כ אצל המו"ל פישר המפורסם, בברלין. בשנת תרנ"ז (1896) פתח הוצאת ספרים משלו. באותן השנים הרבה ללמוד בעצמו עד שהיה לתלמיד-חכם, וכן שקד על הרבצת שיעורי תורה לחוגים זולתו. בשנת תרנ"ט (1898) בא בברית הנשואין עם גרטרודה, בת ר' שמואל שטרויס מקארלסרוהע, בנקאי עשיר ונדבן גדול (מקים „חצר שטרויס" לת"ח עניים בירושלים העתיקה) מצאצאי „הבעל-שם ממיכלשטאדט", רבי זעקל לייב וורמסר זצ"ל, תלמידו של הנשר הגדול רבי נתן אדלר זצ"ל מפרנקפורט וחוט-רגזעו של הטפסר רבי יוסלמן מרוסהיים, נציגם ומנהיגם של יהודי גרמניה במאה ה-ט"ז למספרם, שביהן בזמנו כ„ריש גלותא"

[תב]

בזעיר-אנפין. מרעייתו זו נולדו לו 9 ילדים, ארבעה מהם חיים כיום בישראל ושניים בניו-יורק.

כתלמיד מובהק של הרש"ר הירש זצ"ל, דגל בהגשמת שיטתו בחיים הפרטיים והציבוריים. אחרי שהשתלם בתורה ובמדעים, התמסר לעבודת הכלל, כשהוא מייסד ומארגן במסירות מוסדות רבים לחיזוק היהדות החרדית בגרמניה, במזרח אירופה ובא"י. החשובים שבהם היו: „ההתאחדות לעניני היהדות החרדית“ („פרייע פער אייניגונג פיר די אינטערעסען דעס אורטודוקסן יודנטומס“), „אגוד ידידי השבת“, והקהלה החרדית „איורעאליטישע רעליגיאנס-געזעלשאפט“ בפרנקפורט, אשר מוהר"י רוזנהיים שימש כחבר הנשיאות שלה כעשרים וחמש שנה. הוא גם השתתף ב„אגוד הקהלות החרדיות בגרמניה“ („בונד געזעטצעס טרויער יודישער געמיינדען דויטשלאנדס“) וכמו-כן ב„התאחדות החרדים“, ועוד, ועוד.

אך שיא מפעל חייו היה יסוד „אגודת ישראל“ העולמית, שהוא שימש גם כנשיאה עד יומו האחרון. ביזמתו נפגשו שבטי היהדות ממזרח וממערב. הוא היה רוח-החיים בוועידת הומבורג (תרס"ט), באספת-היסוד שהתקיימה בקטוביץ (תרע"ב) ובכל שלושת הכנסיות הגדולות של אגו"י שהתקיימו לפני השואה. הוא עזר הרבה לישיבות הגדולות באירופה, לארגוני הנוער האגודאיים „צעירי אגודת-ישראל“ ו„בנות אגודת-ישראל“, לתנועת „בית יעקב“ וכיוצא באלו. הוא סייע במדה מופלגת למערכת החינוך החרדית בארץ-ישראל, והוא ששיגר את הרב ד"ר משה אויערבך שליט"א, לצאת לפתח-תקוה ולמושבות כדי לייסד שם תלמודי-תורה משוכללים על טהרת הקודש. — פעולות שנתרחבו בהמרצת ידידו הגרי"א הלוי זצ"ל, בעל „דורות הראשונים“. רבה היתה השפעתו גם בהנהלת „פקידי ואמרכלי אה"ק באמסטרדם“, הוועדה היהודית הגרמנית-הולנדית לעניני ארץ-ישראל, שעסקה בחלוקת כספים וסיוע לעוסקים במצוות ישוב א"י. הוא הצטיין מאד כנואם בחסד עליון, הכובש לבבות המונים בלהט-פיו.

גדולי הדור שנתנו בו עיניהם כמי שראוי לענוד לראשו את גור הקברניטות הכלל-ישראלית, העריצוהו בלי גבול. עוד באלול תרפ"ג, בכנסיה הגדולה הראשונה בוינה, זכה לגילוי חיבה ויראת הכבוד מכל שכבות היהדות החרדית העולמית. אך לשיא ההערצה זכה מוהר"י רוזנהיים בכנסיה הגדולה השניה, בוינה תרפ"ט, כשהוכתר בתואר „מורנו הרב“ על ידי צדיקים, אדמו"רים וגאוני הדור, כשבראשם: החפץ-חיים, האדמו"ר מצ'ורטקוב, האדמו"ר מגור, רבי חיים-עוזר גרודזנסקי מוילנא, רבי מאיר שפירא מלובלין,

רבי יהודא-לייב צירלסון מקשינוב ורבי אהרן לוי מרישא, זכר צדיקים וקדושים לברכה.

במשך עשרות שנים התבשמו קוראי גרמנית מיצירותיו הספרותיות בחוברות, בכתבי-עת ומעל דפי ה"איזרעאליט", שהיה עורכו הראשי. מאות מסות ומאמרים פרסם, מבחר מהם כונס אח"כ בשני כרכים בשם "אהלי יעקוב" (פרנקפורט, תרצ"א). בכתביו התגלה לא רק כ"סייפא", כמנהיג נועז, הלוחם ללא חת למען שיטתו והכרתו, אלא גם כ"ספרא", כהוגה דעות מקורי ובעל השקפות מוסריות ופילוסופיות ברוח האמונה היהודית. מפורסמות הן מסותיו הביקורתיות נגד הרמן כהן, מרטין בובר, פראנץ רוזנצווייג וכו', בהן קיפח שוקיהם של המקצצים בנטיעות כרם בית ישראל. במאמריו השפיע על התפתחותו הרוחנית של הנוער החרדי המשכיל ועיצב את השקפתו ותפיסת-עולמו. הוא שלט על בורין בשפות: גרמנית, אנגלית, צרפתית, איטלקית, ספרדית ולאטינית — וכמובן היה בקיא בשפה העברית.

במרוצת השנים נודע בשערים כמדינאי בעל שיעור קומה, אשר לפני מלכים ורוזני ארץ יתייבב; כמנהיג בעל מעוף כביר, כמחולל תנועה עולמית, אך ביותר, כאחד מדמויות-האצולה המחוטבות מן הספירה העילאית ששמה: מבוע הזוך של היהדות, התורה בת-השמים. וכבר העיד עליו אחד מגדולי ישראל לפני יובל שנים ומעלה, האדמו"ר רבי שמואל מסלונים זצ"ל, כי רבי יעקב רוזנהיים הנו מיחידי-הסגולה הבודדים, המרגיש את קדושת השבת בכל רמ"ח ושס"ה שלהם. אף הוא הגיד מקצת שבחו של מוהר"י רוזנהיים בפניו ובלחצו את שתי ידיו — לעת פרידתם בפרנקפורט אחרי מיפגש מיוחד בעניני היסוד של אגודת-ישראל, אשר האדמו"ר מסלונים נמנה על מחולליה הראשונים — אמר לו: מחלקך יהא חלקי!

הכורת שעלה על יהדות אירופה — הגלה אף אותו מארץ מכורתו. בשנת תרצ"ה עבר עם משפחתו ללונדון. לאחר שרעייתו נפטרה שם — עבר לגיו-יורק. שם עמד בראש אגו"י והיה פעיל במיוחד בעניני עזרה והצלה לשרידי יהדות אירופה. בשנת תשי"ב עלה והתיישב בארץ-ישראל, משאת נפשו כל הימים. כאן התגורר בבית בתו וחתנו הר' דוד שלזינגר בתל-אביב ולאחר מכן בבני-ברק.

***

הופעתו הפומבית האחרונה היתה בכנסיה הגדולה הרביעית של "אגודת ישראל". שנתכנסה בירושלים ביום כ"ח סיון תשי"ד. במעמד הפתיחה של

כנסיה-לשם-שמים זו נשא מוהר"י רוזנהיים זצ"ל את דברו אל המוני ישראל בפעם האחרונה, כשהוא מתגבר על חולשתו ומשמיע מדברותיו בעוז, בשארית כוחותיו. את הניסוח העברי של נאומו זה הטיל על האיש שרחש לו אימון: ר' משה שנפלד, הסופר והעסקן האגודאי הותיק, כיום בבני-ברק. וכה אמר אז, בין השאר: „כל כנסיה אשר אנחנו זוכים לה מחדש מטילה עלינו את התביעה הגדולה: שנשים לנגד עינינו את המטרה הסופית של שאיפותינו ב,עזות דקדושה' כזאת, כמו בשעות חגיגות יוצאות מן הכלל שאנו זוכים להן ואז יתברר לנו המרחק המבדיל בינינו לבין המטרה הסופית שלנו, לשלב היחודים. אגודת-ישראל אינה רוצה ואינה רשאית להעניק דבר חדש לעם ישראל, היא אינה רוצה ואינה רשאית באופן עקרוני להעניק דבר חדש. היחוד הראשון שלנו — מי לא יודע אותו — הוא שמע ישראל. היחוד השני הוא — ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד. והיחוד השלישי הוא יחוד העם היהודי, יחוד העם בן אלמוות, העם של התגלות הר סיני על אדמת הקודש מרום מראשון מקום מקדשנו! כל אחד משלושת היחודים האלה אינו אלא מהות ההיסטוריה היהודית, שנתעלתה למעלת ההכרה! גם אגודת-ישראל איננה אלא המהות של ההיסטוריה היהודית שנתעלתה למעלת ההכרה; היא הנסיון למעשה היסטורי גדול, להגשמת רעיון היסוד בתוך העולם היהודי ובתוך עמי העולם. נסיון זה התחלנו ברצון טהור זה כחמישים שנה, אולם בכוח מצומצם. ובוה על הכנסיה הגדולה למצוא תשובה ברורה לשאלה גורלית: האם הבינה אגודת-ישראל כראוי את אותות הזמן כאשר חשבה לחובתה היא לאחד את האברים המפוזרים של עם התורה לגוף אחד גדול ומוחשי: א) למען עתיד העם היהודי; ב) למען גורל העולם; ג) למען גורל עמי העולם? האם אפשר להגשים את האיחוד המשולש הזה? בעולם הרוח מתגבש הכל לקראת רעיון האחדות, סימן ניכר להתקרבות עקבתא דמשיחא. לפני עיני החוקר המפקפק מתגלה תבל ומלואה בכל אחדותה הסודית, המקום והזמן בתור גורמים מפרידים נכנעים לפלאי הטכניקה המתגברת עליהם, או לפחות להכרת האפשרות להתגבר עליהם באופן יחסי. עמי העולם נאבקים על שרשרת אחדות שתאחד אותם ותשמש בתור משקל נגדי למלחמה המסוכנת של האנוכיות, ברם עיני הבנים והבנות התועים של העם היהודי נשואות בגעגועים אל הגזע המוצק של עמם ומתוך מעמקי חביון נפשם הם נכספים לאחדות יהודית. אנו נהיה אשמים אם מחפשי דרך אלו יפלו ח"ו קרבן למושג האחדות המזוייפת הציונית — זאת האחדות הציונית הגוזלת מהעם היהודי את תפארת יחודנו ההיסטורית ומוסרת אותו לאחדות המדומה

של החומר. אנו נהיה אחראים על כך אם לא נציג לפני עיני הנוער שלנו, את יחוד עם התורה שנוצר על הר סיני בכל תוקף מציאות ארגון אחדותי חי וקיים. האחריות הגדולה הזאת בשביל העתיד והדורות הבאים, האחריות לפני הבורא האחד והיחיד, הרוצה באחדות גמורה ובאהבה רבה בין החרדים לדבר ה' — תעמוד נא נגד עינינו כאשר נתכנס למאבק רוחני קשה למען האמת. אגודת-ישראל תיבנה בידי הקב"ה בעצמו! יהי רצון שאנו נהיה ראויים להגיש את הלבנים ואת החומר לבנין זה, שותפים להקב"ה במעשה בראשית!"

***

דפוס

מצב בריאותו הרופף, לא איפשר לו להמשיך בפעילות בחיים הציבוריים והוא פרש מן הזירה הפומבית ועסק בתורה, האריך ימים והגיע לשיבה מופלגת, כשהוא זוכה לראות דור שלשים ורבעים של צאצאיו, כולם זרע ברכ ה'. בשנתיים האחרונות לחייו התגורר בבית בחו בירושלים, וביום ח' בחשון תשכ"ו, שבוע ימים בטרם מלאו לו תשעים וחמש שנה, נפרד מזהר"י רוזנהיים מעולמנו והלך לעולם שכולו טוב.

נוסח המצבה על קברו של מורנו זצ"ל
בחלקת הרבנים אשר בהר המנוחות, ירושלים

החוק ה-1334567

פ"נ

איש האשכולות דגול מרבבה מורם מעם

מורנו הרב

ר' יעקב בהח"ר אליהו

רוזנהיים זצ"ל

מראשי קהל עדת ישורון בפפד"מ

מיסדה מחוללה ונשיאה

של אגודת-ישראל העולמית

זכה לראות דור רביעי הולך במישרים

נלב"ע בשיבה טובה, כבן צ"ה שנים

ח' חשון תשכ"ו

תנצב"ה

י דיו רב לו בתורה

ע קב ענוה יראת השם

ק בץ ורבץ פעלים למסורה

ב אחבתו לאחיו ובמסירותו להם

ב רוך כשרונות ובכל מדה מחוללה

נ שיא בעמו ונבחר במורים

א גודת ישראל יסדה וחוללה

ל לחוס מלחמת ח' בגבורים

י דעוהו וכבדוהו גדולי דורו

ח כתירוהו בכתר „מורנו הרב“

ו הוא באמונת חכמים עבד בוראו

ז מן יחד מזרח ומערב

צ רורח בצרור החיים תהיה נשמת

ל חיי העולם הבא תהא נחלתו

[תז]

פרק שמונים ואחד

אנו א"ע ה *

1234567

אמי ע"ה עודנה עומדת בפני עיני רוחי, כבימי-חייה עלי אדמות; שמחה ובטחון בה' האירו תמיד את פניה, והיא הקרינה מהם על כל אלה שבקרבתה.
אמונתה הזוהרת בה' ובטחונה בו, נסכו עלינו, ילדיה, ימי-ילדות מאושרים — ואף כאשר גדלנו, שאבנו מהם עוז וחדות.

לאבי זצ"ל היתה אמא ע"ה עזר נאמן; ואם כי נשארה תמיד בצל, היא היתה לו סעד ומשענת, בנתיבי חייו הברוכים, מאז היותו ראש וראשון לחרדים לדבר ה' בקהילתו פרנקפורט, כאשר התרומם לנהל את שלומי אמוני ישראל במדינת אשכנז, ואף כאשר הוקם-על להנהיג את עם ה' בעולם כולו, בתור נשיאה של „אגודת ישראל" העולמית.

בחדוות החיים שבה, בכשרונה הגדול להכיר את הטמון בכל איש ואיש, עמדה אמי ע"ה תמיד לימין אבינו, ולא פעם הפיחה בו כוח ועוז להתגבר על הקשיים הרבים שנערמו בדרכו. כעת עוד, בצר לי, פונה אני לאמי בקריאת-עזרה, ובטוחה אני כי מגן-עדן מקום מנוחתה, היא אמנם עוזרת לנו, לכולנו, ומליצה טוב בעדנו.

בילה שלזינגר

לבית רוזנהיים

(*) דברים לזכר רעיתו של מורנו רבי יעקב רוזנהיים זצ"ל, מרת גרטרודע ע"ה, שנכתבו ע"י בתה הבכירה לאו"ם.

[תח]

א ח ר י ת ד ב ר

^{לפניהם} כאשר הקימו מצבה על קברו של מורנו רבי יעקב רוזנחיים זצ"ל, נתכבדתי באותו מעמד להשמיע דברים אחדים לשמו ולזכרו הברוך, ואמרתי, שתפקידו של הכהן הגדול ביום הקדוש ובמקום הקדוש הוא לכפר, "בעדו ובעד ביתו ובעד כל קהל ישראל" (ויקרא טז, יז), וגם רבינו הגדול פעל כל ימיו לטובת נפשו העדינה, דאג עבור משפחתו היקרה והקרובה לנו, והגדיל לעשות: לייסד, לארגן ולנהל את "כל קהל ישראל" ב"אגודת-ישראל". אמרו בגמרא (יומא מד.): "איזוהי כפרה ששוה לו ולביתו ולאחיו הכהנים ולכל קהל ישראל? הוי אומר: זה הקטורת". קטרת — מפורש במדרש תנחומא לפרשת תצוה — זו: ק'דושה ט'הרה ר'חמים ות'קוה. אלו הם האמצעים שעל ידם זוכה כהן-גדול להנחיל לו ולמשפחתו ולכלל-ישראל את הכפרה המבוקשת. ואינני רוצה להאריך ולתאר את מורנו זצ"ל בקדושתו ובטהרתו, או ברגשותיו של רחמים לכל זולת. שכן כל מי שזכה להכירו — יודע, ומי שלא זכה — אין בכוחי לצייר לפניו את האיש המרומם הזה, החד-בדרא, שהגשים את כל תקוותיו הטובות של עם הנצח.

אני מביא את הדברים האלה לפיוס הספר הנוכחי של פרקי זכרונותי: "אשא דעי למרחוק". כל ימי עברי — במשך למעלה מיובל שנים — ראיתי תמיד במורנו זצ"ל את המרכז הרוחני והנפשי, שממנו קיבלתי הוראה, מוסר ותורה. הוא היה השם-דרך לי, ולכמה מחברי, כאשר התחלנו בעבודה לטובת "אגודת-ישראל", וכאשר המשכנו בה עשור אחרי עשור. תמיד קבע הוא ע"י אישיותו וע"י מעשיו את הדרך, את המטרה ואת האמצעים

[ת ט]

איך לחשיג מטרחה זו. חסיסמא שלו חיתה: „צדק צדק תרדוף” — לרכוש את הצדק אך ורק באמצעים של צדק. זאת חיתה תורת חיוו, התמצית של כל תורותיו. כל חיוו הגשימו את הטוב שהוגד לאדם ואת הדרישה שנדרשה ממנו: „כי אם עשות משפט ואהבת חסד והצנע לכת עם אלקיך (מיכה ו, ח). וצניעות זו שכיפתה את כל מעשיו, היא חיתה אולי המעלה הגדולה ביותר שבו. פשטותו חיתה בליכ טבעית, עד שכולנו לא נרתענו מפני ה„שופריה דיעקב אבינו”, אלא ראינו בה בהחלט דבר טבעי מאד. „נאמן כסוף נאמן פשוט — צדיק כסוף צדיק פשוט — ^{היה עושה} הכתוב הוסיף לנו כפיפה על כפיפתו, מכאן שניתנה תורה במנוד-ראש, ברתת וענוה יתירה (עיין שבת קד. ושם ברש"י). בה קיבל את התורה וכך מסרה לקטנים וגם לגדולים, וכולם קבלוה ממנו באהבה ובתורה.

דבר טוב ואמיתי הדגיש ירדנו הרב יונה מרצבך שליט"א, בדברי הספרו עליו: מדברים כליכך הרבה שגדולינו הכתירוהו בזמנו ל„מורנו”, אבל אנחנו יודעים ש„גדול מרבן שמו”: „יעקב רוזנהיים” ^{היה עושה}, השם יעקב רוזנהיים היה לשם עולם!

ואגב: כמדומה שאין לנו להשלים עם מה שערכה ענותנותו הרבה בהיותו בחיים חיותו. אם בציריך, בשנת תרע"ט, החליטה ועידה גדולה פה-אחד לייסד מושבה „גן שושנת יעקב” על שמו, הרי שעלינו להקים אותה. ומאחר שאז היה זה הנוער שקיבל עליו להגשים החלטה זו, נראה לי טוב וחגון, ש„צעירי-אגודת-ישראל” בארץ-ישראל וכל העולם כולו יכבדו וינציחו את זכרון מוהר"י רוזנהיים זצ"ל ע"י הקמת מושבה זו, פעולה כזאת מתאימה בהחלט לשאיפות הנוער — ואילו אנו הזקנים נעשה אזנים לתורתו על-ידי הוצאת כתביו בשפה שהיא שוה לכל נפש.

***

מחובתי לחזור ולהדגיש כאן, כי אין להסתמך על מה שכתבתי בפרקי-זכרונותי כאילו כתבתי את תולדות אגודת-ישראל.

כל מה שכתבתי כאן — ובכלל זה גם מה שהעתיקתי מ„זכרונות“ —
 חבל נכתב מתוך הזכרון, בלי שום מסמכים בטוחים. הזכרון פועה
 ומטעה, וכש"כ הזכרון של איש שעבר את גיל השיבה. לדעתי
 החיוב מוטל על כל המוכשרים במחננו, להתחיל
 בכתיבת ההיסטוריה של אגודת-ישראל. כל מה
 שכתבתי אינו אלא כעין התעוררות לכתיבה זו. תקוותי שגם אחרים
 יעלו על חתב ממה שנשאר חרות בזכרונם מימים עברו. מה
 שכתבתי אינו אלא זעיר מפה וזעיר משם, ויכול לשמש רק כעין
 „פמוכין“ לקבוע אמיתות דברים מסויימים כמות שחיו. כתבי
 מוחר"י רוזנהיים, וראשית-כל „זכרונותיו“, יסייעו בודאי הרבה
 להעמיד בפנינו כמה „דברים כחוייתם“, אך אף הם לא יפסיקו —
 שכן תפקידם היה להראות לנו את הרוח ולא את החומר.

כמדומני שבכל מחלך הכתיבה נמנעתי מלהיות כעין „מבקר“
 כי הביקורת דורשת כשרונות שאין לי מטבעי וממזגי. רק פעמים
 בודדות דנתי אחרים: בפרק מ"ד השבתי להתקפות על „בית יעקב“
 ועשיתי כך רק אחרי שראיתי שאף איש אחד לא עמד בפרק.
 הטענה: „אינו כדאי להשיב“ היא לפע"ד רק אמתלה ודבר מזיק,
 בזמן שיש להגן על אחד ממבצריה, אגודה'. כן אני פונה בפרק כ"א
 אל הרבנים וחמנהיגים של „חוגי חתם סופר“ להחיות ולחזק בקרב
 החוגים את רוח אגודת-ישראל כדעתו של בעל „דעת סופר“,
 מרן רבי עקיבא סופר, שהיה היוזם והמייסד לכל „חוגי חתם סופר“.
 שמעתי אומרים כי מרן זצוק"ל לא היה אגודאי אמיתי, אלא „שהיה
 כלי-כך עדין ולפיכך לא רצה לצאת. חוצץ“ נגד מנהיגי אגו"י.
 מי שאומר כן שקרן הוא, ביודעים או בלא-יודעים, וחוא מבזה את
 זכרו של מרן זצ"ל, כעין אותו מחבר שהשמיט בספרו על מרן זצ"ל
 את מעשיו הכבירים וחתמידים לטובת ה„אגודה“ (המחבר הזה הוא
 אמנם תלמיד-יחכם גדול, ומר לי לבקר אותו, אבל האמת ניתנה
 לחיאמר). אמת, מרן רבי עקיבא סופר זצ"ל היה עדין מאד והיה
 קשה לנפשו לומר לזולת דברים קשים, אבל השתייכותו השלמה

לאגו"י היא עובדה, שמעיו להכחישה או להשתיקה רק זה שמחפשי לשוא אילן גדול לתלות בו את אינאמנותו שלו לאגו"י. אני פונה בזה אל היורש הגדול וההגון, הרח"ג רבי שמחה בונם סופר, גאב"ד פרשבורג שליט"א, שהוא יתקן את המעוות, לשמו ולזכרו של הסבא הגדול תאוות נפש! וכן יעמיד לפני עיניו הטהורות את הדברים שכתב בפתיחתו לספרו הגדול של אביו, בעל „חשב סופר" וצ"ל: „כמו כן נבחר אז אאמו"ר לחבר „מועצת גדולי התורה" למלא את מקום אביו, ולקח חלק רב בפתרון שאלות הזמן הנוגעות לכלל ישראל" — — —

**

במשך התקופה שבה נתפרסמה שורת פרקי-הזכרונות הללו ב„המודיע" (בטאון אגו"י העולמית, שיוצא-לאור בירושלים) הגיעו אלי כמה מכתבי עידוד, המפליגים בשבח על חשבון תנועתנו ועל חשבון הדברים והאישים שנזכרו כאן. כן קבלתי פניות ותמיחות, על כי שכחתי להזכיר אישיות חשובה מפויימת או מעשה חשוב, ועל זה אני משיב כמתנצל בדברי נעים-זמירות ישראל (תהלים יט, יג): „שגיאות מי יבין מנסתרות נקני", אני מקוה שימחלו לי על מה ששכחתי ועל מה שנסתר ממני. כוונתי היתה, כפי שידירי יודעים, אך לעורר את האחרים שיעשו גם הם כמוני ושלפחות יסיימו דברים כעין אלה שכבר התחילו בהם. אני יודע שידירי ר' פישל גילרנר נ"י עסוק בכתיבת „תולדות הקהלה החרדית בנירנברג", אני יודע שידירי הרקטור סינסון כבר השלים ספר גדול על „קהלת עדת ישראל בברלין", וכן אין לי ספק שכמה וכמה חברים נוספים חפצים להנציח את זכרון קהלותיהם ואנשי המעש אשר בתוכם, ויתקיימו בנו דברי רבי מאיר (פוסק ח:): „ומנין שכל פרוטה ופרוטה מצטרפת לחשבון גדול, תלמוד לומר (קהלת ז, כז) „אחת לאחת למצוא חשבון". לא רק הפרוטות מצטרפות, אלא גם הפרטים מצטרפים, מכמה פרטים מצטיירת תמונה כללית, דבר שמעיד על מראה אמיתות הכלל.

ואגב: תמיד התעסקו אנשים, וגם רבנים, חשובים מאד בנתיבות תולדות ימי עמנו וראו כזה חובה. כך למשל, ראיתי בשנתון של „ידיש ליטערארישע געזעלשאפט בפער"מ" — לדאבוני נשאר בידי רק כרכים בודדים ממנו — שכמה גדולים וטובים, שהיו טרורים בתורתם יומם ולילה, העניקו בכל־זאת קצת מזמנם כדי לבאר ולברר ענינים היסטוריים. מצאתי בכרכים הנ"ל מחקרים על „ועד ארבע הארצות", על רבן עקיבא אייגר, על חברת גמילות חסד בפער"מ משנת תקמ"ז, על איחוד שלוש הקהלות הספרדיות בהמבורג בשנת תי"ב, ועוד, ועוד. שלא לדבר כבר מן העובדה המרשימה ביותר, שהגאון המובהק רבי יצחק־אייזיק הלוי זצ"ל מצא לנכון להדפיס תחילה את „דורות הראשונים", בו בזמן שחלק גדול מספרו „בתים לבדים" — המכיל את חידושי למסכת חולין — עדיין היה שמור אתו בכתובים (אף כי מובן מאליו, שה„דורות הראשונים" עצמו הוא כעין תורה שלמה).

**

אני מסיים את שורת פרקי־זכרונותי הנוכחית, שאין בהם לא חידוש ולא דרוש, לא בקיאות ולא שום דבר של חכמה — בתורה לה', שזיכני לראיה אשר הביאה לידי זכירה, ואולי במדה מסויימת גם לידי עשיה (ראה: מנחות מג:). ראיתי בס"ד כמה וכמה גדולי ישראל, ראיתי את הקיבוצים הגדולים ביותר של היהדות החרדית, רכשתי לי ידידים אצילים, עבדתי יחד עם אנשים חשובים ומפורים, תרמתי את חלקי הצנוע לחינוך בנים ובנות, וראש לכל: ראיתי את מורנו רבי יעקב רוננהיים זצ"ל בעבודתו הקדושה והטהורה. כל הדברים האלו ביחד השפיעו עלי לטובה, בבנין־ביתי ובחינוך יוצאי־חלצינו שי', בעיצוב השקפתי ובסידור עבודתי היומ־יומית.

ובכן: „אשא דעי למרחוק ולפועלי אתן צדק"!!!